

Gótió: KISS GÖZSEF
GÓTIÓ'S IDEJE, 1982.

TART.: CSENDEI VENDEL ÉLETE
EGY KUTASI PAPAFCALÁD ÉLETE

_____

53 lap, 1 foto

Főmórádi mutató: KUTAS

Szákmutató: XVII

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

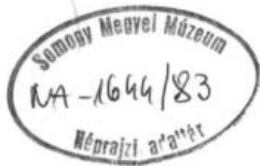
LEHÁRKÓÁS

ÁTVEVETVE A NA-24/83 -AS TETELE ALÓL.

24-83.

Híjas Terem kutasi
lehas, felső Mohács Erület
is ... kények

P: .....

S Z E M É L Y I   L A J

az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldött pálya -
munkához

A pályázó neve és foglalkozása / tanulóknál osztálya /: Kiss József
ny.élt.isk.igazgató.

Tanulóknál az iskola neve és címe: -----

A beküldött pályamunka címe: Csentei Vendel emléte

A gyűjtés helye: /helység, megye / ideje és egyéb körülményei: Kutas,
Somogy megye 1982 tavaszán. Ebben a községben voltam 1950-1971 között
az általános iskola igazgatója, így jól ismertem a családot, főleg az
adatközlőt.

A pályamunkában felhasznált irodalmi forrásmunkák / amennyiben a pályamunkában
nincsenek feltüntetve /: Nem használtam.

Az adatközlők / akiktől a pályázó az anyagot gyűjtötte / személyi adatai /
név, életkor, foglalkozás, lakhely / amennyiben a pályázatban nincsenek
feltüntetve:

Hérincs Lajos 53 éves, állami gazdasági dolgozó, Kutas, Szabadság u.14.

Résztvesz-e a benyújtott pályamunka valamilyen más, járási, tudományos,
diákköri, diáknapi, iskolai, stb./ pályázaton? Ha igen, melyiken és milyen
eredménnyel?

Nem vett részt.

A pályázó további tervei: Hogyan élt egy falu - Kisbajom - lakossága a
mult század végén, a század elején, a két világháború között, a felszabadulás
után és a szocialista mezőgazdaságba való belépés után?

Milyen központilag szervezett kérdőíves adatgyűjtésben vett részt a folyó
évben?

Nem vettem részt.

Kelt Pécs, 1982 augusztus

Kiss József
Aláírás:.....

Pontos lakcím: 7633 P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.

C s e n t e i   V e n d e i

é l e t e

Hérincs Lajos Kutas, Somogy megyei lakos közlései

nyomán

összeállította:

Kiss József

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató

P é c s

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.

7633

C s e n t e i   V e n d e l

é l e t e

Csentei Vendel ha élne, most volna 93 éves. Született 1889 október 21-én Somogy megyében, Böhönye községben uradalmi cseléd családból. Anyja Barna Juliánna, aki német - sváb - származású volt. Azonban ő már nem nagyon beszélte a német nyelvet. Annál inkább az ő édesanyja. Csentei Vendelt kiskorában a nagymama nevelte, mert szüleinek, így édesanyjának is dolgoznia kellett az uradalmi birtokon, vagy gyakorta napszámosként. Így a kis Vendel gyermek nagymamájától már korán megtanult németül s ezt a nyelvet később is gyakorolta s el sem felejtette. Mindehez az is hozzájárult, hogy szülei korán elhaltak. A kis árvává lett Vendi gyermeket továbbra is nagymama nevelte, majd Fehér nevű rokonsága. Bizony nagyon nehéz volt a gyermekkor az árvává lett kisgyermeknek úgy 11 éves kora után. Hiszen ott volt még három kisebb testvére is, akiket ugyancsak a nagymama és a rokonok neveltek. A növekvő Vendi gyerek mikor már dolgozni tudott, cselédnek, szolgának szegődött el, mert segítenie kellett a nálánál fiatalabb, kisebb testvéreit is. Ezt ő fiatal gyermekként is vállalta, mert szerette testvéreit. Ahogyan a szólás - mondás tartja : a vér nála sem vált vízzé.

Nehéz lehetett a fiatal gyermek élete s már nagyon korán megismerte az akkori élet kegyetlenségeit. A szülők korai halála után hamar elhaltak kis testvérei is. Így növekedve egyszál magára maradt szolga és cseléd sorban, másokra pazarolva erejét, hogy neki csak a mindennapi betevő falat jusson, míg mások az ő erején gyarapodtak, gazdagodtak.

Ahogy növekedett, munkája közben és álmatlan éjszakáin sokat gondolkodott. Korán ráébredt, hogy mennyi igazságtalanság van ezen a

földön emberek és emberek élete, életmódja között. Már ekkor, nagyon fiatalon elhatározta, hogy sokat olvas, ezenkívül sokat dolgozik, mert neki fenn kell maradni, neki élni kell, hogy családjának annak idején " magva ne szakadjon. "

Vágya volt a családalapítás, csak hogy erre is nagyon sokáig várnia kellett. Alaposan meg kellett fontolni egy ember, illetve kettőé - ben ezt a nem mindennapi, egy életre kiható, döntő elhatározást. Hiszen nyitott szemmel járt és látta, hallotta, hogy vannak nem sikerült házasságok, melyekben gyötrődés, kinszenvedés az amugy is sanyaru és keserű élet. Így teltek, multak az évek szegénységben, míg hosszas, önmagával való vivódás után arra az elhatározásra jutott, hogy családot alapít. Akkor bizony már érett volt erre, hiszen 23 - 24 esztendő is lehetett.

De családalapítása sem a kor szellemének megfelelően megszokott, hanem különleges, rendhagyó módon történt. Feleségül vette Lőczy Erzsébetet. Ezt ugyancsak rendhagyó módon úgy, ahogyan azon a vidéken mondani szokták, " összeálltak. " Sem anyakönyvvezető, sem pedig pap előtt nem esküdtek meg. Csentei Vendel az előbbieket nem tartotta annak idején fontosnak, hogy az " eskü " - ez volt az elve - senkit nem köt össze, ha ketten nem értik meg egymást. Ha meg az eskü helyett a megértés és a szeretet vonul be a házba, a családba, akkor nem történhetik semmi baj. Ezenkívül sokat látott, tapasztalt a már nem éppen gyerekeMBER. Ugy gondolkodott, hogyha nem tudnának egymással meglenni, nem kell " törvénybe " járni, " fiskálist " fizetni, hanem szépen, csendben is el lehet válni egymástól. Persze, meg sem fordult agyában, hogy ennek nála is így kell lenni, ennek be is kell következnie. Sokkal jobban vágyott a család után, hol gyermekek vannak, minthogy valamikor is válásra számított volna.

A falu lakossága bizony nem valami örömmel vette ezt az egybekelést. Ki nyíltan, ki amugy suttogó módon ítélte el ezt a két embert,

akik ugyan megértették egymást és szerették is maguk módján. Igaz ugyan, hogy a " felesége " megpróbálta Csentei Vendelt - talán többször is - rávenni, hogy esküdjenek meg, de ő erre nem volt hajlandó. Így aztán amikor születtek a gyermekek, bizony anyjuk nevében anyakönyvezték és keresztelték meg őket.

De Csentei Vendel boldog volt így is. Ugy érezte, hogy az eskü és a törvény által nem kötelezte el magát. Ha már az élet annyi megkötöttséget tartalmazott, ebben legalább szabadnak és függetlennek érezte magát. De azt is tudta, hogy szabadsága és függetlensége csak látszólagos, mert az élet természetes rendje szerint jöttek a gyermekek, kiknek egymásután való születésük a sok gond mellett örömet és boldogságot is hozott a családba.

1914-ben született Rozika, 1915-ben pedig Mariska. Bár Vendel bácsi fiút várt és azt nagyon várta. Ha talán fiú születik, még az anyakönyvvezető előtt talán megjelentek volna. De/hogy leányok lettek, így bizony erről egyelőre hallani sem akart.

Aztán közbejött az első világháború, mely annyi sok embernek hozott keserőséget, szomorúságot. Szomorúságot azoknak, akik a front-ra kerültek és közülük nagyon sokan soha nem tértek vissza. Szomorúságot és keserőséget az otthon maradt családtagoknak, kiknek halvány reménysugárt csak egy-egy érkező tábori levelelőlap jelentett. De az örökös félelem és rettegés állandóan velük volt nappal és éjszaka/egyaránt.

Katonának 1915-ben hívták be, mert addig, mint jól dolgozó cselédet a " gazdája ", a földesura felmentette. A kaposvári ugynevezett 44-es közös " rosseb " gyalogezredben szolgált. Kiképzése után hamarosan a frontra, mégpedig az északira, a Kárpátokba került. Ott jét izben is megsebesült. Egyik sebesülése balkezén volt, ahol a középső ujját lőtték el. De a " fenekébe " is kapott valamit, ahogyan nevezték, " vakszilánkot ". Ezt nem is operálták ki, később is bent maradt s halálával magával vitte a sírba.

Orosz hadifogságba 1916-ban került. Ahogyan az szokásban volt, bizonyos ideig lágerban tartották, de ott is szükség volt a munkaerőre, főleg a mezőgazdaságban. Így került az Ural hegység vidékén valahol egy földbirtokoshoz - bárónő volt az illető - munkára. Egész addigi életében szorgalmas és munkás volt s ezt a tulajdonságát a hadifogságban sem tudta levetkezni. Ott is szorgalmasan dolgozott s ette a hadifoglyok mindig keserű kenyerét. Mert ha a hadifoglyoknak viszonylag ideig-óráig jól is megy a soruk, a hadifogság soha és sehol sem lakodalom.

Bár édesanyja már nem élt, hiszen még gyermekkorában meghalt, esténként azért összejöttek a magyar hadifoglyok s gyakorta feltekintettek az égre s bánatosan dalolták az első világháború egyik legszebb katonadalát : " Csillagos ég, merre van a magyar hazám, merre sirat engem az édesanyám. "

A bárónő kezdetől kezdve figyelemmel kísérte a szorgalmas, a - hogyan ott nevezték, " vengerszki " katona-hadifoglyot. Azért is, mert Csentei Vendel tudott németül és a bárónő is beszélte a német nyelvet - erre a bárónőnek gyakorta szüksége is volt -, ezenkívül Vendelnek jó és gyors volt a felfogóképessége, jó a nyelvérzéke. Így gyorsan tanult oroszul is és amint észrevette, szívesen kezdte beszélni az orosz nyelvet is. Egy esztendő sem telt el, már jól beszélt oroszul.

Ez a bárónő, kinél dolgozott, művelt asszony volt. Gyakorta emlegette a magyar hadifoglyok előtt, hogyha egyszer vége lesz a háborúnak, sok minden meg fog változni. Ő is tudja, hogy a cár, minden oroszok " atyuskája " nem uralkodhat úgy, mint annak előtte. Kezdett érni a forradalom. Ezt tudta és látta a bárónő földbirtokos, és tudatában volt annak, hogy valami másnak, valami ujnak kell jönnie, mely óriási változásokat hoz Oroszországban, de más országokban is.

Amikor 1917 őszén kitört a Nagy Októberi Szocialista Forradalom s Csentei Vendel magyar hadifogoly bejelentette, hogy ő a forradalom híve, hogy ő a vörösök oldalán harcolni kíván a fehérek ellen,

ezt a bárónő nem ellenezte. Sőt egy bizonyos idő eltelte után maga is Lenin zászlaja alá állt, sőt ő is harcolt a fehérek ellen.

Csentei Vendel nagyon vágyott haza, hiszen itthon volt élete párja, valamint itthonhagyott két kis leánya. Kereste az alkalmat és a módot, hogy haza, ha csak lehet, haza. Mert a nagy Oroszország, a vajdó föld mellett is, az alakuló élet mellett is vonzotta a somogyi tájék, a szülőföld. Arra is számított, hogy majd itthon is megmozdulnak az emberek, itt sem marad meg a régi, mert a sok hazatérő már másként gondolkodik, mint mikor 1914-ben a " Királyért és a Hazáért " indultak a véres harcmezőkre, az öldöklő csatákba, hogy dicsőségesen térjenek haza, mire a levelek " lehullanak. "

A bárónőtől nem tudott elkészönni sem, mert úgy hallotta, hogy egyik véres harc alkalmával ő is elesett a Forradalomért.

Nem volt egyszerű a hazatérés. Sok-sok viszontagságon keresztül 1918 november végén érkezett haza, mikor már itthon is új szelek kezdtek fujdogálni. Kevés ember lehetett nála boldogabb, mint ő, amikor a hosszú, kényszerű távollét után megölelhette, csókolhatta szeretteit, akikért olyan sokat aggódott. Heteken, hónapokon át volt bőven mondanivalója családjának, rokonságának, ismerőseinek. Nagy volt az orosz föld, Kazány, Szaratov, Orenburg meg még számtalan olyan hely, hol kergették a fehér bandákat. Oroszul már jól beszélt, így részt vett mint vörös katona, politikai képzésen is.

Amint már korábban is említettem, vágya volt, hogy fiu gyermek is legyen a családban. Erre nem nagyon sokáig kellett várnia, mert az élet természetes rendje szerint 1919-ben megszületett a váravárt fiu, József. Nagy volt az öröm, nagy volt a boldogság. Csakhogy őt sem Csentei néven anyakönyvezték, hanem Lóczi József néven vezették be az anyakönyvbe, mivel akkor sem történt esküvő.

Csentei Vendel egész életében cselédember volt. A rövid életű Tanácsköztársaság idején nem volt alkalma bekapcsolódni az eseményekbe, mert nem hagyhatta ismét a megnövekedett családot, melytől oly hosszú

ideig úgy is távol volt. Elég sokat betegeskedett éppen akkor, amikor pedig szükség lett volna rá itthon is a szervezésben, de még a harcban is. De olyan helyen szolgált, ahol nem is nagyon volt lehetősége a propagandán kívül másra. Így is figyelemmel kísérték minden lépését, cselekedetét. Így szolgált a gróf Festeticheket, a böhönyei és a segesdi Széchenyieket, a kutasi Boronkayakat és végül az elszegényedett Petracsekeket.

A Tanácsköztársaság bukása után hosszú ideig megkeseredett lett. Nem így képzelte az életet, az újat a háború befejezése után. Nehezen tudott beletörődni, hogy visszatért a csendőrruralom, ismét urak zsarolták és zsákmányolták ki a népet. Nagyon kevés volt az a komenció, melyért hihetetlen sokat kellett dolgozni, hogy a családnak legyen kenyerre. A korábban vidám ember bizony nagyon sokat szomorkodott. Szomorkodott saját és családjá, de szomorkodott embertársai, a cselédség és a szegényparasztság sorsa felett is. Különösen akkor, amikor hazánkat is elérte a nagy gazdasági világválság, mikor több lett az éhes száj, a ruhátlan és mezitlábás gyermek, kiknek egy részük kenyér helyett az utmenti fákról lepotyogott szedret szedték fel s ették meg, közben viaskodtak a libákkal, főleg a gunarakkal.

Dolgozott ő szorgalmasan most is. Mindegy volt neki, akár hová is állították. Ha kellett, a réten kaszált vagy a mezőn aratott, zsákolta inaszakadtáig, vagy éppen a villás szervu Szagos és Kökény nevű ökröket gondozta. Mert azokat aztán nagyon szerette. Igyekezett számukra egy-egy marék jó fűvet vagy szénát szerezni, hiszen azokat igavonó barmoknak nevezték s a cselédek élete sem sokban különbözött azokétól.

Nagyon szeretett olvasni. Ha néha kezébe jutott egy-egy újság, elolvasta annak minden sorát. De tudott ő a sorok között is olvasni. S később, amikor már módja volt rá, nem rejtegette véka alá a sorok között olvasottakat. Ha nem is a nyilvánosság előtt, de gyakorta

hangoztatta, hogy ez az "élet" nem mehet a végtelenségig. Meg kell változni, mert az igazságot csak ideig-óráig - ezalatt ó éveket értett-lehet elnyomni. A vulkánból sem folyik örökké a láva, de ha kitör a tűzhányó, villámlással és földrengéssel mindent elpusztít, megéget a megakadályozhatatlan lávafolyam. Ilyen lesz majd - és ebben rendíthetetlenül hitt - egy új forradalom, mely megkövesedett rendszereket pusztít el a fejlődés törvényei szerint.

Nem az álmodozók között élt, hanem a realitások talaján. Különösen akkor, amikor már érett a második világháború. Mindinkább erősödött a hite, hogyha vége lesz majd a háborúnak, egy olyan rendszer következik, melyet alig ismer a világ, amilyen megkezdődött 1917-ben a cári Oroszországban és folytatódott Lenin zászlaja alatt. Nem tudta megtéveszteni a németek kezdeti sikerei még akkor sem, amikor Európa nagy részét német csizmák taposták. Gyakorta hangoztatta, hogy amennyit forogt a kerék felfelé, annyit megy le is. Meghogy a jegenyefák nem nőnek az égis és minden zsarnokságnak egykoron vége lesz. Főleg akkor, ha az emberek - népek, nemzetek - egymásra találhatnak.

Mindjobban és jobban bizott, hitt abban - különösen a sztalingrádi német vereség után -, hogy ezt a háborút a németek elvesztették. Mind jobban és jobban várta, hogy jöjjenek már a szovjet csapatok s szabaddítsák fel hazánkat is, hogy emberibb legyen az eddig elnyomottak élete.

Az 1944-45-ös esztendőkből Kerék pusztán szolgált. A férfiakat mind elvitték katonának, de még a fiatal leventéket is. Annak idején volt ott Hérincs Lajos 13 éves cselédgyerek, vele együtt gondozta azt a néhány megmaradt jószágot - köztük a két ökröt, a Kőkényt meg a Szagost - amit nem vittek el a németek. Néha szerencséje is volt, hogy tudott velük beszélni.

Arra napjainkban is jól emlékszik Hérincs Lajos, hogy katonát rejtegetett az ököristálló paglásán. Oda senki soha fel nem mehetett. Ő is egyszer látta s hallotta, hogy nem magyarul beszélt. Hérincs Lajos szerint a szovjet vörös hadsereg katonája volt a rejtegetett személy s

rádiós. Ugy véli, hogy onnan adott híreket a mintegy 3 km-re levő szovjet csapatoknak. A német állásokat nemegyszer lőtték a szovjet repülőgépek, géppuskáztak másik pusztákat, de Kerék pusztát mindenkor elkerülték. Tudhatták, hogy ott cselédemberek asszonyai, leányai tengetik életüket, akik nem ellenségek, akiket nem szükségszerű elpusztítani. Tudták, hogy ott jó emberek élnek.

Ezeket, amiket itt lejegyzek, Hérincs Lajos szinte szószó szerint mondta el.

- Egy alkalommal már nagyon fogytán volt az eleség, nem nagyon volt mit adni a két ökörnek, a Szagosnak és a Kőkénynek. Ekkor mondta nekem - Hérincs Lajosról van szó -, hogy el kell mennünk a szovjet csapatok által meg nem szállt, el nem foglalt Gyótára takarmányrépáért. Csakhogy a puszta már közel volt a frontvonalhoz, melyet csak különleges engedéllyel lehetett megközelíteni.

Ilyen papírt Vendel bácsi szerzett az uraság által a németektől, aki ugyancsak jól tudott németül beszélni.

Mi egyik délelőtt megindultunk az ökrök által vontatott szekérral Gyóta puszta felé takarmányrépáért. Csakhogy az úton nemegyszer megállítottak bennünket az utat őrző német katonák.

Mielőtt Gyótára érkeztünk volna, azt láttuk, hogy a falu keleti végén túl néhány száz méterrel foglyok utat csinálnak, javítanak. A kivényelt civil lakosság másutt dolgozott a németeknek. A 10-12 szovjet hadifoglyot 2 géppisztolyos német katona őrizte és figyelte munkájukat. Mielőtt mi odaérkeztünk volna az utat javítókhöz, már messziről kiabált az egyik német őr: " Halt ! "

Erre mi megálltunk a szekérral. Vendel bácsi leszállt és a nála lévő engedélyt lobogtatva, megindult feléjük. Ott az egyik német katonának nekiadta a papírt, amit az elolvasott. Ezután valamiről valamit még beszéltek. De hogy mit, azt nem tudom, mert távolabb is voltak, meg nem is tudtam - ma sem tudok - németül.

Egy kis idő múlva Vendel bácsi intett s én a szekéren maradva,

megindultam feléjük. Onnan már nem messze kellett menni, közel volt Gyóta-pusztá, ahol volt a nagy répakupac.

Ott gyorsan megraktuk a szekeret répával. Én még mondtam is Vendel bátyámnak, hogy nagyon lövöldöznek és én félek. Ugyanis Jákó felől nagyon hallatszottak a lövések.

Jól megraktuk a szekeret és ezután megindultunk visszafelé. Amikor a foglyokhoz érkeztünk, azok kérték Vendel bátyámat, hogy adjon nekik répát, mert nagyon éhesek, majd megfőzik és megeszik. Vendel bátyám dobált is nekik, s azok nagyon éhesek lehettek, mert nyersen nekiestek és rágták, hogy ezzel is magukra vonják a németek figyelmét, akik őrizték őket.

Ezután Vendel bátyám leszállt a szekérről s nekem is azt mondta, hogy szálljak le és álljak az ökrök elé. Azt mondta, hogy nekem nem szabad látnom semmit, bármi történik is, mert az életemmel játszom. Azt is mondta még, hogy én fiatal vagyok, előttem van az élet, ha nekem valami bajom lenne, azért igen nagy kár volna. Ő már idős és ha vele a kármi történik is, mégha meg is hal, akkor sem olyan nagy kár.

Ezekután valamit mondott a dolgozó foglyoknak, majd kissé távolabb a németekkel kezdett beszélgetni. A foglyokkal hangosan beszélt, úgy, mintha veszekedne velük, mintha káromkodna és szidná őket. Én azt hiszem, hogy akkor mondta meg nekik, hogy mi lehet a menekülésük útja. Én egyszer csak azt vettem észre, hogy a foglyok csákánnyal leütötték a két német őrt, behuzták őket az árokba, majd felkapták azok géppisztolyait és nagyon gyorsan futásnak eredtek a Filotás "rezulása" felé - ez kisebb erdőcskeféle vékony fákkal - s abban eltűntek. Ez a kis rezulácska arrafelé volt, ahol a szovjet arcvonal húzódott.

Őszintén megmondom, hogy én sajnáltam a leütött német őroket, hiszen azok is olyan fiatalok voltak.

Ezután mi, mintha mi sem történt volna, nagyon gyorsan megindultunk hazafelé. Ma is emlékszem, hogy nagyon féltem. Amikor haza érkeztünk és kifogtuk az ökröket a járomból, engem Vendel bátyám megesküd-

tett. Az öreg ezt mondta előttem s nekem kellett utána mondanom :

" Esküszöm az élő Istenre, hogy amit láttam a gyótai uton, soha senkinek el nem mondom, mert ezért életemmel fizetek, mert a németek kivégzik testvéreimet, szüleimet is. Isten engem úgy segítjen ! "

Ez idő alatt a jó öreg kipisztkálta pipája szárát s azt nekem meg kellett nyálnom. Ugy látszik, ő ezt valamiképpen így látta jónak, nehogy én bárkinek is el merjem mondani. Akkor még nagyon vallásos voltam és igen nagyra tartottam, ha valaki az " élő istenre " esküszik. Ezután, mivel dohányja nem volt, szép pipáját teletömte lóherelevéllel s rágyújtott.

Ezután is nagyon sokat dolgoztunk még Kerék - pusztán, de az akkor látottakról soha nem beszéltünk, hiszen esküt tettem rá.

Most már - azóta is sokat gondolkoztam rajta - nem is kellett volna nekünk répáért Gyóta - pusztára mennünk. Mert szalma még bőven volt, ezenkívül volt még ocsu meg kukorica is, amivel lehetett volna pótolni a silány szalmát.

Vendel bácsi egyszerűen nemcsak hogy unta a háborút, hanem nagyon is várta már a Szovjet Hadsereget. Erre különösen készültünk is. Ez bizony már március vége felé volt 1945-ben.

Egyik nap azt vettük észre, hogy nagyon kezdenek lövöldözni, ágyusni . A repülőgépek is többet jártak, mint annak előtte. A németek is lövöldöztek mindenfelé, de egymásután mentek gyalog, kocsikkal , gépekkel Segesd és Böhönye felé. Ekkor aztán már mondogatta Vendel bátyám:

- Na, gyerek, most alighanem lesz valami ! "

Ekkor robbantották fel a németek Kutason a katolikus és a református templom tornyát, nehogy az odaérkező szovjet csapatok arról megfigyelhessék, hogy merre vonul a menekülő német katonaság.

Engem pedig kioktatott, hogy nem szabad nappal sokat kint tartózkodni, nehogy a visszavonulók oda lőjenek s eltaláljanak. Ha már eddig nem történt bajom, nehogy most legyen. Hiszen apámról meg idősebb test-

véreimről sem tudunk, hogy mi van velük, élnek-e, halnak-e ?

Azt még mondta, hogy figyeljünk erősen, ha már mindegyik német elment s ha jönnek a szovjet katonák. Ha szólnak, én hallgassak, majd ő beszél velük. De a lövöldözés csak nem szűnt, sőt jobban erősödött.

Egyszer csak azt vettük észre, hogy mind kevesebb németet lehetett látni. Mi meg vártuk a szovjet katonákat. Én féltem, de Vendi bácsi vigasztalt, hogy nem kell félni, mert azok jó emberek.

Később azt vettük észre, hogy két katonaforma jön felénk, kezükben puská vagy géppisztoly volt. Már olyan közel jöttek, hogy a kiáltást meghallhatták. Ekkor Vendi bácsi - ezt soha nem felejttem el - azt kiáltotta feléjük, hogy : Prikagyise, tovaris ! "

A két katona gyorsan lefeküdt, majd kis idő múlva ismét megindultak felénk, arrafelé, ahonnan a kiáltás hangzott feléjük. Amikor közelebb értek, Vendi bácsi megegyeszer azt kiáltotta: " Prikagyise, tovaris !" Majd felállt s valami fehér ruhával elkezdett feléjük integetni.

Jött is a két katona, akik viszont hátrafelé integettek. Ezután még több jött. Lehettek már tőlünk olyan jó 20-25 méterre, amikor Vendi bácsi elkezdett nekik valamit mondani oroszul. Ekkor már én is ott álltam az öreg mellett.

A két szovjet katona kezet fogott velem s - utólag tudtam meg -, azt kérdezték, hogy nincsenek-e a pusztában németek. Megmondta, hogy nincsenek, de van orosz katona, akit ő bujtatott el az istálló padlásán. Közben az is lejött. Volt nagy öröm, összevissza csókolgatták egymást. Vendi bácsinak dohányt adtak, nekem meg egy stanecli cukrot. Nagyon megörültem ennek, mert már nagyon régen ettem cukrot.

Hamarosan sokan voltak, akik körülvettek bennünket. De nem sokáig maradtak, mert valami parancsnok féle utnak indította őket a németek után Böhönye felé.

Mi a pusztán maradtunk s végeztünk nap-nap után a munkát. Etettük

a Szagost meg a Kőkényt, s éltük a magunk szegényes életét. Még nem jöttek haza a katonák, a cselédemberek, sem az elhurcolt leventék. Nagy volt az öröm, amikor valaki hazatért. Megindult hozzájuk az érdeklődők áradata, hogy látták-e valahol s mit tudnak hozzátartozójukról.

Amikor a felszabadulás alatt rendeződtek a sorok, kezdődött az új honfoglalás, a földosztás. Sajnos, Csentei Vendel bácsi már betegeskedni kezdett. Azért sokszor adott tanácsot a földosztó bizottságnak, akik korábban ugyancsak cselédemberek voltak. Ilyen volt Konkoly Mihály aki a Parasztpárt elnöke lett. Ősz Ferenc, aki a Kommunista Párt első titkára lett Kutason. Ő maga is kapott földet, 6 holdat s házhelyet a Homokon - ma Szabadság utca a neve - az Öreg Kovili József mellett. Sokszor még éjszaka is felkeresték és kérték tanácsát, melyet szívesen, megfontoltan adott mindenkinek.

Később mind többet és többet betegeskedett. Neki bizony későn jött a felszabadulás, mert 1948 október 20-án meghalt. Halála előtt olvasgatott, mert elég sok könyve volt. Ekkor még csak 57 éves volt, de sokkal idősebbnek nézett ki. Emlékezetem szerint ekkor kissé kővérkés volt és bajuszt viselt.

A kutasi temetőben van eltemetve, közel a kuthoz. A sírja mindenkori hozzátartozói által rendszeresen tartott és virágos.

Még néhány gondolat családjáról, hátramaradottairól.

Fia József, aki 1919-ben született, nagyon szorgalmas, jó munkás, értelmes ember. Fizikai dolgozó volt egész életében. Lakása Kutason, a Petőfi utca 72 szám alatt van. A Kutasi Állami Gazdaságban dolgozott évtizedeken át traktorosként. Munkáját az állami gazdaság vezetősége többször "Kiváló Dolgozó" kitüntetéssel és oklevéllel ismerte el és sokszor meg is jutalmazta. Ma már nyugdíjasként él feleségével és a nyósával.

Felesége Csányi Erzsébet, ugyancsak kutasi születésű. Ő az áfész-nál dolgozott, majd az állami gazdaságnál konyhavezetőként s onnan ment

nyudijba.

Ebből a házasságból két gyermek született, József és Ferenc. Mindkettőt okos módon, becsületre, tisztességre nevelték a szülők. Lőcsi Józsefné sz. Csányi Erzsébet, amikor gyermekei iskolába jártak, mint a Szülői Munkaközösség tagja, majd elnöke több mint egy évtizeden át nagyon sokat tett az iskoláért, a szülők pedagógiai ismereteinek fejlesztéséért. Ezért és más társadalmi munkája elismeréseként magas korány kitüntetésben részesült.

Gyermekeik előtt azzal is példát mutattak, hogy felnőtt korban, 1960 körül mindketten nagyon szép eredménnyel elvégezték az általános iskola nyolcadik osztályát, melyre korábban - iskolás korukban - nem volt lehetőségük. Megbecsülten, mindenki által tisztelten élnek ma is a községben.

A gyermekek - József és Ferenc - kitűnő tanulók voltak az általános iskolában. Majd annak elvégzése után gimnáziumba kerültek s ott folytatták tanulmányaikat. József a mezőgazdasági főiskolán, ahol üzemmérnöki oklevelet szerzett, Ferenc pedig általános iskolai tanárit a pécsi tanárképző főiskolán.

József termelészövetkezetben, Ferenc pedig általános iskolában dolgozik. Mindketten nősek, Józsefnek már gyermekei is vannak. Így a két fiú szülei boldog nagypapa és nagyanaként örülnek gyermekeiknek s unokáiknak, kik szépen fejlődnek.

Csentei Vendel nem érthette meg mindezeket. Pedig most volna igazán boldog, ha láthatná, mely szerint " beérett a termés ", melyre oly nagyon vágyott.

Adatszolgáltatóm, Hérincs Lajos már korábban elmondta - legutóbb leírta, hogy annak idején még csak 13 éves volt - hogy gyakorta azt mondta neki Csentei Vendel:

- Te már nem leszel cseléd, urak kapcája, mint őseid voltak. Te már egy új világban nősz fel, ahol nem lesz ur és szolga, ahol

az ~~le~~sz a mérvadó, hogy ki milyen munkát végez és aszerint becsülik meg. Ezt én soha nem tudnám elfelejteni. ~~Hogy~~ nyiladozó értelmem ezt befogadhatta, ma is hálás köszönettel tartozom Csentei Vendelnek, azó emlékének. Ha utam valamikor a temetőbe visz, mindenkor felkeresem sirját s néhány percet levett kalappal töltök sirja mellett, emlékezve az ő előttem való nagyságára, igaz voltára, emberségére.

Csentei Vendel bátyámnak igaza lett. Jómagam és családom megtaláltuk helyünk népi demokratikus rendszerünkben. Igyekeztem s ma is igyekszem tőlem telhetően dolgozni hazámért. Voltam annak idején DISZ titkár, küldöttként részt vettem a bécsi VIT-en. Családom van. Szép házat építettem s nem " cselédházban " közös konyhán élek, mint gyermekkoromban a pusztán. Az Állami Gazdaságban dolgozom mint traktoros, nyaranta kombájnosként. Feleségem erdőgazdasági dolgozó. Nekünk két fiányunk van. Az idősebb kereskedelmi szakmunkásképzőt végzett, férjnél van, született egy gyermekük s most várják a másadikat. A fiatalabb gimnáziumban érettségizett s ő is az állami gazdaságban dolgozik, mint könyvelő.

Nagam is szükségét éreztem a tanulásnak s mint hat elemis volt cselédgyerek, a hatvanas évek elején elvégeztem az általános iskola nyolcadik osztályát.

Kiegyensúlyozott az életem, dolgozom és elégedett vagyok. "

Mindezeket részben elmondta, részben leírta az a Hérics Lajos, aki 1944-45 telén Csentei Vendellel tartotta a lelket Kerék pusztán a cselédasszonyokban s etették a Százeget meg a Kőkényt, a két ökröt, mellyel répáért mentek Gyóta pusztára s várták, nagyon várták a felszabadító szovjet hadsereget, mely elhozta az igazi szabadságot.

Ezeket pedig meghallgatta s lejegyezte a kései krónikás:

Pécs, 1982 augusztus

Kiss József
Kiss József
ny.ált.isk.igazgató.
P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.
7633

P:.....

S Z E M É L Y I

az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához

A pályázó neve és foglalkozása /tanulóknál osztálya /: Kiss József ny.ált.isk.igazgató.

Tanulóknál az iskola neve és címe:-----

A beküldött pályamunka címe: Egy kutasi parasztcsalád története.

A gyűjtés helye: / helység, megye / ideje és egyéb körülményei: Kutas, Somogy megye 1977 telén és 1982 nyarán. Ebben a községben voltam 1950-1971 között az általános iskola igazgatója, így jól ismertem a családot, kikkel alkalmam volt több alkalommal is beszélgetni, feljegyzéseket készíteni.

A pályamunkában felhasznált irodalmi forrásmunkák: /amennyiben a pályamunkában nincsenek feltüntetve/: Nem használtam.

Az " adatközlők " / akiktől a pályázó az anyagot gyűjtötte / személyi adatai / név, életkor, foglalkozás, lakhely / amennyiben a pályamunkában nincsenek feltüntetve:

Héjjas Ferenc, 56 éves, agrármérnök, Kutas, Petőfi utca .

Résztvett-e a benyújtott pályamunka valamilyen más, járási, tudományos, diákköri, diáknapi, iskolai, stb./ pályázaton ? Ha igen, melyiken és milyen eredménnyel ?

Nem vett részt.

A pályázó további gyűjtési tervei: Hogyan élt egy falu - Kisbajom - lakossága a múlt század végén, a század elején, a két világháború között, a felszabadulás után és a szocialista megőgazdaságba való belépés után ?

Milyen központilag szervezett kérdőíves adatgyűjtésben vett részt a folyó évben ?

Nem vettem részt.

Kelt Pécs, 1982 augusztus

Aláírás:.....

Pontos lakcím: 7633 P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b.I.6.

Egy kutasi parasztesalád története

Lejegyezte:

Kiss József

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.

7633

Egy kutasi parasztcsalád története

Amikor egy alkalommal arra kértem Héjjas Ferencet Kutason, hogy mondaná el, mit tud családjáról. Jellegetes, általam és sokak által ismert mozdulattal feljebb toltta fején a kalapot s előljáróban csak annyit mondott: hm. Aztán így folytatta:

- Nagy sora van ennek. Könyvet, regényt lehetne róla írni. Napokon át lehet erről beszélni. Márcsak arra gondolok, amit én tudok, amit én hallottam szüleimtől, főleg nagyapámtól. Ugy látom, hogy érdeklő, ezért vállalkozom rá. Csak meg ne unja, mert a folyamatosságban akadnak kisebb-nagyobb kitérők is, melyeknek nem a szószaporítás a célja, hanem az, hogy tisztábban lehessen látni egy belsősomogyi, református vallású parasztcsalád küzdelmes életét. Merthogy nagyon küzdelmes, göröngyös, gyakorta szurós tövisekkel teli út volt az a több mint 120 esztendő, melyben a temetőben porladó őseim éltek s életem magam és családom is immár több mint fél évszázada. Néha megrohannak az emlékek s hinni sem akarom, hogy az időszak nemegyszer bukkanókkal és ellentmondásokkal terhes korszak^{mb} magam is aktív szereplője, de úgy is jellemezhetem, gyakorta szenvedő alanya voltam. Sokszor azon is gondolkodom, hogyan is lehetett kibírni úgy, hogy egyes alkalmakkor nem roppantam össze s néha az embertelenségben is ember tudtam maradni. No, de most nem erről lesz szó egyelőre. Szó lesz erről még majd menetközben többször is. Inkább arról essék szó, hogy mikor is kezdjem?

Igy állapotunk meg, hogy téli napokon keresem fel, amikor jobban tud időt szakítani arra, hogy az általa elmondottakat krónikáisi hűséggel lejegyezhessem.

Apai és anyai ágon is ősi kálvinista családból származom. Őse - im az urbéri birtokok megváltása előtt jobbágyok voltak. Apai nagypám a matricula szerint Héjjas Mihály volt, aki 1868-ban született Beleg községben. Apai dédszüleim neve Héjjas Mihály és Nagy Katalin belegi lakosok voltak. Nagypám gyakorta emlegette, hogy nagyanyámat Boncz Erzsébetnek nevezték, így a gyermekek nagypámat is sokszor csak Boncz Miskának nevezték. Értette ezt ő, ha éppen így szólitották.

Ha már elkezdjük, menjünk végig az apai ágon. Dédnagypámnak, a belegi Héjjas Mihálynak mindössze 4-5 magyar hold földje volt. De volt erre a kis birtokocskára öt gyermek, mégpedig 3 fiu és 2 leány.

Ahogy nőttek a gyermekek, szét is szóródtak. Nagypám bátyja, akit Ferencnek neveztek, Lábodra nősült, oda ment vőnek amolyan kis-középparaszt családhoz. Ebből a házasságból született egy leány, aki 17 éves korában meghalt. Ezután nekik gyermekük már nem született s gyermektelenül éltek.

Nagypámnak János nevű testvére valami gazdasági iskolafélét végzett s uradalomban szolgált. Somogyszobon volt egy állomásfőnök, aki az első világháboru előtt és alatt Fiumében szolgált. Annak volt egy leánya, akit barátnője onnan, Fiuméből meglátogatott. János bátyám ebbe a leányba beleszeretett és feleségül is vette. Ebből a házasságból három gyermek - 1 fiu és 2 leány - született. János bátyám az első világháboru alatt román hadifogságba esett és a fogságban meghalt. Ekkor a felesége visszament Fiuméba. A lányok ott is mentek férjhez. A fiu 1926-ban idejött Magyarországra, ahol megnősült. Olasz tudását külkereskedelmi cégeknél hasznosította s 1965-ben gépkocsi baleset következtében életét vesztette. János bátyám özvegyével a család tarja a kapcsolatot, leányaival azonban nem.

Nagypám Örzse nevű testvére Kutasra jött férjhez Belegből Tóth Jánoshoz, kinek családjával és utódaival jó a családunk kapcsolata.

A másik leány pedig Böhönyére ment férjhez. Ezzel a családdal a mi családunk nem tart szoros kapcsolatot, csak nagyobb családi esemé-

nyek alkalmával találkozunk.

Nagyapám, Héjjas Mihály, mint szegénysorsu gyermek, nagyon korán munkára lett fogva. Már 15-16 éves korában a vasutra járt krampácsol - ni, ami pedig nem a könnyű munkák közé tartozott. Ott szokott rá a dohányszásra. Loppal dohányzott, míg a többiek pihentek.

Amikor nagyapám megnősült, földet nem kapott, hanem 100 Korona volt a jussa, mellyel a család nősülésekor kifizette.

Apai nagyanyám Nagy Balogh Erzsébet volt, aki 1873-ban született ugyancsak református vallásu családból. Dédnagyszüleim Nagy Balogh Ferenc földműves polgár és Paizs Erzsébet volt. A családot dédnagyapám - ról lisztes Baloghéknak nevezték, mivel dédnagyapámnak fehér volt a haja.

Ez volt az apai ág.

Az anyai ág .

Anyai nagyapám Kovács Mihály volt, aki 1877 december 16-án Csökölyben született s a református vallásra december 21-én keresztelték meg. Apját ugyancsak Mihálynak nevezték, kinek anyja Papp Ilona ugyan - csak csökölyi születésű és lakos volt.

Anyai nagyanyám Lénárt Rozália volt, aki 1880 szeptember 8-án ugyancsak Csökölyben született és szeptember 12-én keresztelték meg a református vallásra.

Az ő szüleiket - anyai dédnagyszüleimet - Lénárt Jánosnak és Végh Katalinnak nevezték.

Csökölyi őseimnek kevés vagyonuk volt. Mindössze 8-10 hold körüli földjük. Így Mihály nevű dédnagyapám a paraszti munka mellett faragó ácsként is dolgozott.

Anyai nagyapámnak - Kovács Mihálynak - első unokatestvére, szintén csökölyi származásu, tanult a debreceni ref. theológián. Itt valamiért összeütközésbe került a tanári karral, ezért kimaradt a theológiáról s kivándorolt Kanadába. Ott végezte el aztán a theológiát és pap lett be-

lőle Vancouverben Winnipeg mellett, melyet az ottani magyarság Békevár-
nak nevezett, a debreceni református nagytemplom mintájára templomot ép-
ítettek és annak lett a lelkésze.

Ennek három gyermeke született. Ezek közül kettő fiú volt. János
nevű fia orvos lett, Frigyes pedig farmon gazdálkodott, Dorottya nevű
leányuk tanárnő lett. 1949-ben Dorottya Kanadából még írt levelet a csa-
ládnak. Még utoljára 1957-ben is kaptak levelet, akkor a kapcsolat a
Kanadában élő rokonsággal megszakadt s azóta nem tudnak róluk.

Apai nagyapámnak, Héjjas Mihálynak és nagyanyámnak három gyermekük
született. Ferenc 1890-ben, János 1896-ban és Mihály 1900-ban, mindegyik
Kutason. Nagy szó volt ez akkoriban, amikor Somogyban is erősen terje-
dőben volt az egyke, a magyarság önpusztítása.

Édesanyám, leánykori nevén Kovács Erzsébet, Csökölyben született
1901-ben.

Nagyapám, Héjjas Mihály nősülése.

Amint már korábban említettem, nagyapám Belegről nősült Kutasra.
Ahogyan nevezni szokták, vőnek jött Nagy Balogh Ferenc kutasi lakos há-
zához. Nagyapám is és dédnagyapám is, ahogyan emlegetni szokták, nyakas
kemény "kálomisták" voltak, így nehezen értették meg egymást. Sokat
veszekedtek egymással a családon belül.

Igy aztán a sok veszekedésnek az vetett véget, hogy Héjjas Mihály
nagyapám a feleségével együtt egy esztendő múlva otthagya apósát és
árendás házba mentek lakni. Nem félt a munkától, szívesen dolgozott.
Beállt a Petracsek féle uradalomba képes aratónak. A nappali munka mel-
lett gyakorta még éjszaka is dolgozott, hogy minél többet tudjon össze-
gyűjteni.

Amikor nagyapám árendásházba ment, jóformán semmijük sem volt. Még
egy kis tehenük sem. Hogy szert tegyenek legalább egy tehenre, az öreg
gazdag Tóth-tól kért pénzt kölcsön. Adott is neki azzal a szóval, hogy:

" Miska, ugy látom, hogy te törekvő ember vagy, nem félek, hogy

azt a pénzt, amit most adtam, nem adod meg, vagy nem tudod megadni ! "

Jó tehenet vett nagyapám. Lett is neki szaporulata. Ezután elkezdett vásárolni, kereskedni. Szerencséje volt, mert állatállománya szaporodott. Ekkor vett lovakat és bérelt néhány hold földet is. Ezután már nem marhákkal, hanem lovakkal kereskedett, mert az több hasznot hozott. Ahogyan említette, de mások is emlegették, hogy mindig nagyon szép lovai voltak.

Nagyapámnak legidősebb fia, Ferenc - az én édesapám - kiskorában visszament ^{déd} nagyapámhoz s ott is nevelődött fel. De nagyapám csak mintegy 15-16 esztendő múlva tért vissza apósa házához, természetesen ekkor már jobb anyagi körülmények között. Nagyapám ez idő alatt ugynevezett egész " heles " pógár lett, ami 24 magyar hold földet jelentett.

Dédnagyapám földjén a testvérek osztoztak, így akkor már szegényebb lett, mint a veje, a Héjjas nagyapám.

Nagyapám haladó szellemű volt a gazdálkodás terén is. Az akkor szokásos " ugarolásos " gazdálkodás helyett már vetésforgót alkalmazott. Az elmaradottabbak mondták is neki a faluban:

- Azt gondolod, hogy így meggazdagodsz ?

Erre az volt a válasza, hogy :

- Majd megmutatom, hogy nekem is lesz annyi, mint nektek vagy " kendteknek ! "

Mivel nem kutasi születésű volt - a kutasiak pedig annak idején is magukat sokra tartó, büszke emberek voltak -, még azt is megkapta:

- Te beszélsz, te sehonnangyűtt !!!

Dédnagyapám idejében a család háza még fából volt a régebben Fő utca 31, ma Petőfi utca 45.szám alatt. Sokszor emlegették, hogy a faház gerendájába ez volt bevésve: Balog Pál és Balog László 1620. Nagyanyám, Balogh Erzsébet sokszor emlegette, aki még a régi zsuppos fedelű faházban lakott gyermekkorában.

Néhány mondat a régi birtokokról.

A falutól délre, a vasut vonal - Kaposvár-Gyékényes közötti -

alatt Vasdényei birtok volt. De a Szabás-Kutas közti ut mentén mind - két oldalon a Balogh családnak volt birtoka.

A belsőségek keleti végén Boronkay féle birtok volt. Ott adták ki az uradalmi cselédeknek a kerteket is, ami a " konvencióhoz " járt.

A régi favázas ház helyett 1872-ben építettek másikat, de akkor Héjjas Mihály nagyapám még nem lakott ott.

A család telke nem nagy, közepes nagyságu volt, amilyen a faluban több is található.

Kutason a Lisztes Baloghokról sok anekdóta maradt fel. Egyet ezek közül szívesen elmondok.

- Dédnagyapám nagyon szerette a gyümölcsöt és a szőlőt. Ilyet a telek kertjében telepített is, főleg almafákat, melyek megeredtek és néhány esztendő alatt szép fává nőttek, melyeken szép gyümölcs termett.

A szomszédban lakott a komája. Dédnagyapám egyszer észrevette, hogy valaki lopja az almát. Lesbe állt és akkor tudta meg, hogy nem más, mint a komája.

Ekkor fogott egy botot és várt. Komája felmászott a fára és telesezte a kötényét. Ekkor szól fel - már sötét este volt -, hogy a tolvaj jöjjön le a fáról, de azonnal, mert különben baj lesz. Az alma - tolvaj el is indult lefelé. Amikor már majdnem leért, ^{déd} nagyapám alaposakat huzott rá a nála lévő bottal.

A komának fájhatott a botozás, mert megszólalt:

- Édes komám, ne bántson, én vagyok a komája a szomszédból.

- Azt ugyan én nem hiszem el, mert az én komám nem olyan ember, hogy az elmenne akárhová is almát lopni !

Azzal még néhányat ráhuzott s ekkor engedte el. Sokáig derült rajta maga is, meg azok is, akik ezt valamiképpen megtudták.

Héjjas Mihály nagyapám családja házassága után.

Mivel nagyapámék ötven voltak testvérek, ő is a nagyobb család mellett volt akkor, amikor már sok háznál divatos volt az egyke. Ideálisnak tartotta a három gyermeket. Ugy gondolkodott, hogy két gyermek legyen földműves, egy meg - ha lesz hozzá " elég esze " - tanuljon. Ar -

ra számított, hogy annyi föld jöjjön össze, hogyha egyszer majd meg kell osztani a birtokot, 15-16 hold földje legyen egy családnak. Ezzel a család meg tud birkózni különösebb külső segítség nélkül. De ha már több van, akkor "szolgája, rabja" a földnek.

Igy született meg 1890-ben édesapám, Ferenc, akit földművesnek szántak, mint elsőszülött fiut a családban.

A második szülött, aki 1896-ban született, János nevű nagybátyám volt. Igen szelíd természetű és nagyon jó tanuló. Nagyapámnak az volt a terve, hogy taníttatják, valamiféle diplomás embert nevelnek belőle. Neki a vagyonból majd ez lesz a "jussa." Így beírták a csurgói református gimnáziumba. Nem is csalódtak benne. Ma is megvan az a "Határozat", mely szerint alpitványi díjban részesült. Ennek szó szerinti szövege, melyet be is mutatok, az alábbi.

"Határozat. Héjjas János II. Kutas. A nagytiszteletű és tekintetes belső-somogyi ref. egyházmegyei közgyűlés részére az 1910-11. iskolai évre a Soltra féle 240 K. ösztöndíjat megszavazta. Beiratkozáskor ezen irat felmutatandó. Csurgó, 1910. jul. 28. Vida s.k. igazgató."

Minden évben szép bizonyítvánnyal ajándékozta meg szüleit. De az örömből öröm vegyült, mert megbetegedett, mégpedig súlyosan, TBC-s lett. Igyekeztek meggyógyíttatni. Küldték Abbáziába, majd Karsbadba. A sok pénz elfogyott, de minden hiábavaló volt, mert 1917-ben meghalt.

A harmadik fiú nagybátyám, aki 1900-ban született, a Mihály nevet kapta. Vele is az volt a terv, hogy otthon marad s földműves lesz belőle. Ő éppen ellenkező természetű volt, mint János bátyja. Ő temperamentumos, duhajkodó volt. Korán vadászni járt. Volt egy nagy szerelme a faluban, akit szeretett volna feleségül venni, de szülei elleneztek, mert szegény volt. Ezért megharagudott, nagyapámékat otthagya és elment szolgálni az egyik uradalomba, mert az a leány, akit szeretett, az is ott szolgált.

Ő az első világháború idején katona nem volt. Azonban a Tanácsköztársaság idején beállt a Vörös Hadseregbe. A felvidéki harcok során meg is sebsült és Budapesten volt kórházban.

Vele is baj történt. Valamelyik télen bál volt és reggelig ott mulatott. Másnap az erdőre mentek az én apámmal fát irtani. Azonban édesapám bement utközben a faluban a rokonoknál előző nap hagyott szerszámokért, Mihály bátyám pedig előre ment az erdőre. Mivel fáradt volt, ott leült a földre és a fáradtságtól az álom elnyomta és elaludt. Ott nagyon megfázott, súlyos mellhártyagyulladás lett. Ebből kifolyólag hosszabb ideig beteg volt. Koszorus nevű kutasi orvos csak azt engedte meg neki, hogy csak könnyebb munkát végezhet. Azonban szilajságát ekkor sem hagyta abba, nem tudott magának parancsolni.

1923 tavaszán Belegben majális volt, hová ő is elment. Ott mulatott, táncolt. Ismét jött kiizzá^adása után a megfázás, súlyos betegség, melynek következtében 1923-ban meg is halt.

Különben nagyon jószívű volt, amit az is bizonyít, hogy a háború idején voltak a faluban orosz hadifoglyok munkára kihelyezve. Ná - lunk is volt egy, akit csak Nikitának neveztek. Ez volt Miska bátyám. egyik legkedvesebb barátja, kitől türethetően még oroszul is megtanult.

Apám házassága

Amint már említettem is, édesapám volt a három testvér között a legidősebb. Mindaddig, amíg katona nem lett, otthon dolgozott a családban.

1912-ben bevonult katonának a kaposvári 44.közös, ugynevezett "rosseb" bakákhoz. Azonban amikor leszerelt, már fújtak az első világháborus szelek.

Amikor 1914-ben megtörtént a mozgósítás, azonnal be is kellett neki vonulni s már az első transzporttal a frontra került, ahol szakaszvezetőként szolgált. 1914 nyarán Sabácnál meg is sebesült a tüdején és a karján. Tüdejében hosszú ideig bent volt a lövedék. Ennek folytán nagyon sok időt töltött hadikórházakban s csak felgyógyulása után kapott hátországi beosztást.

Amikor vége lett a háborúnak, csak akkor szerelhetett le s jöhe-

tett haza.

Nagyapám természetesen még élt, de a birtokon már édesapám vezetésével folyt a gazdálkodás. Nősülésére is csak 1919-ben került sor, mikor is édesanyámat Csökölyből ide hozták.

A család a többi hasonló parasztcsaládokkal együtt dolgozott szorgalmasan. Közben édesapámnak kis sérve keletkezett. Az orvos azt javasolta neki, hogy majd a tavaszi munkák szünetelése idején operáltassa meg magát.

Ez meg is történt. Amikor gyógyultan elbocsájtották a kórházból, gyalog indult el az állomásra. Annak idején még nem volt taxi. Mint a műtéten átesett ember, ő is gyenge volt s ezen az úton elfáradt. Bement az állomáson a restibe és ott megkivánt egy pohár sört, amit meg is ivott. A sör bizony hideg volt. Bizonyosan ettől lett rosszul s megbetegedett. Ujra kórházba került, ahonnan ugyan gyógyultan bocsájtották el, de ez a gyógyulása csak látszólagos volt, mert akkor meg a tüdejében lett egy daganat. Valószínű, hogy rák volt. Így fiatalon, 36 éves korában halt meg 1926-ban.

Mindez a családot teljesen lesujtotta. Volt három fiú s nem maradt egy sem, mert a könyörtelen halál időnap előtt végzett velük.

Magam gyermekkoráról.

1924 július 2-án születtem Kutas községben. Boldog volt édesapám és édesanyám, de még a nagyapám is, hogy nem szakad magva a Héjjas familiának, hiszen itt van a kis utód, a kis unoka. Amint hallottam később, édesapám nagyon szeretett, amire természetesen én nem emlékszem, hiszen alig két esztendő voltam édesapám halálakor. A valamikori nagy családból én maradtam meg mint egyedüli unoka.

Amikor édesapám meghalt, édesanyám még két évig nagyapámék házában maradt, ahol én is nevelkedtem. De egy halál sem állíthatja meg az élet természetes folyását egyetlenegy családban sem. Így történt a mi családban is. Édesanyám 1928-ban ismét férjhez ment. Engem nem vett

magával, így én most már a nagyszüleimnél maradtam, akik nagyon ragaszkodtak hozzám és értem, ha már három gyermeküket alig tíz év alatt elveszítették.

Öt éves voltam, amikor elmentem az iskolába és jártam is. Természetesen csak úgy, műkedvelő módon. Mindenre nagyon figyeltem. Amit akkor hallottam, arra még ma is jól emlékszem. Elmondok egy ilyen esetet. Természetesen a református iskolába jártam. Ott egy alkalommal a tanító azt mondta, hogy a katolikus templom előtti szobrok közül az, amelyik egy könyvet tart, ha valaki előtte megy el, akkor a könyv lapjai közül egyet mindig fordít. Ezt én, mint kisgyermek, el is hittem. Télen, amikor nagy volt a hó, mi bizony hógolyóval megdobáltuk a szobrokat. Ezt a pap észrevette, megmondta a tanítónak, aki meg is pálcázott bennünket.

Más alkalommal meg a tanító lányát dobáltuk meg latyakos hóval s a szép ruhája bizony bepiszkolódott. Hát ezért is kikaptunk.

Egy alkalommal, amikor footballmeccs volt, nem mentem el a templomba. Ezért is verés járt. Mindent összevetve, én sem voltam mindig a legjobbak között, volt bennem is csintalanság, élénkség, elevenség.

Az iskolában jó tanuló voltam s szerettem is tanulni. Már ötödikes voltam, amikor élt bennem a vágy, hogy továbbtanulhassak. Emiatt nagyapámmal, aki nevelt, bizony nagyon sok vitám volt. Egy alkalommal - ma is jól emlékszem rá - azt mondta:

- Ha elmész a háztól tovább tanulni, akkor ugyan ide vissza nem jössz, mert te már nadrágos ember leszel. Az pedig cifra nyomoruság. Sok embernek leszel a szolgája. De ha a földben dolgozol, kifizeted az adót, mindenkor a magad ura leszel.

Nagyapám nagyon kemény ember volt. Sokszor szinte makacsul kitarított amellett, amit egyszer a fejébe vett. Olyan kemény ember volt, hogy csak a bátya temetésén láttam először könnyezni.

Igy aztán itthon maradtam s nagyapám kedve és akarata szerint amikor kiálltam az iskolából, mindennap mentem a földbe dolgozni.

De a tanulás vágya csak élt bennem. Viszonylag sok volt már a föld, nagyapám idősödött, így fogadott egy bennkosztos szolgát. Nagyanym is sokat betegeskedett, sokat kellett reájuk költeni. Pedig a két öreg nagyon szerette egymást.

Nagyapám sok tekintetben megkeseredett ember lett. Hogyne lett volna az. Lelkileg nagyon megtörte három felnőtt fiának az elvesztése.

Közben jött a nagy gazdasági világválság. Szorgalmas, dolgos ember volt, így a "védettséget" elkerülte. Ekkor már elég szép volt a birtok. Hiszen arra számított, hogy majd annak idején megosztja gyermekei között s ahogyan mondani szokták, mindegyik "jó pógár" lesz. Volt 34 magyar hold szántó, 1 hold rét, 900 négyszögöl szőlő, 2 kat.hold belsőség, 10 erdei és 10 legelő jog.

Mikor nagyapám már nem birt a földdel, akkor egy részét bérbe adta Csuti Vendelnek és Francsics Imrének. 12 hold földet és a szőlőt tartotta meg, hogy abban dolgozzon velem együtt.

Nagy gondot fordított arra, hogy legyen elegendő jószág is az istállóban. Korábban kanca lovakat tartott, melyek nehéz lovak voltak. Jó áron a németek és az olaszok vásárolták meg. Utoljára már egy pár herélt lova volt. Kutason nagyon sok jó lónevelő gazda volt, akik híresek voltak arról, hogy szép lovakkal mentek el a környékbeli vásárookra, így Nagyabajomba, Böhönyére, Mikébe. De Kutashnak is híres lóvására volt.

De volt ezenkívül az istállóban 5-6 fejős tehén is. Tejet a tejcsarnokba vittük, a szaporulatot felneveltük.

Ezenkívül állandóan volt két anyakoca, melyeknek szaporulatát felneveltük s meghizlaltuk. Nagyapámnak az volt az elve, hogy a "terményt bőrben" kell értékesíteni.

Sertést mindig vágunk. Mégpedig télen kettőt, aztán aratásra is egyet.

Baromfiból csirkét, kacsát nevelt nagyanyám a család szükségletére. A libát nem nagyon szerette, így ritkán is tartott.

A család részére évente megőröltük a kenyérnek való szükséges gabonát. Kenyeret hetente süttött nagyanyám a rakott sütőkemencében.

Nagyapám haladó szellemű volt a gazdálkodáshoz szükséges gazdasági eszközök beszerzéseiben. Nagyon szerette a " Kühne " féle vasékét. De vásárolt Hoffer-Schranz féle 16 soros vetőgépet is. Ezenkívül volt lóval vontatott fűkaszaló gép, ezenkívül kévekötő aratógép is, amit később nagyapám eladott. Természetesen volt ezenkívül szecs-kavágó, répavágó, kukoricamorzsoló meg ~~burgonyafüllesztő~~ burgonyafüllesztő.

Nagyanyám arról gondoskodott, hogy a gyümölcs ne vesszen kárba. Így ősszel volt szilvalekvárfőzés, a kemencében szilva, alma, körte aszalás is történt. A kukorica közt meg babot termeltek.

Gabonafélékből általában az alábbiakat termelték. Lo holdon búzát, 4 holdon rozsot. Ez utóbbinak a szalmájára mint zsupprax volt szükség. Volt még vetve 2 hold őszi vagy tavaszi árpa is. A lovak részére pedig a legjobb abrak, 2-3 hold zab. A többi területen, 4-5 holdon kukoricát, 1 holdon takarmányrét, 1-2 holdon burgonyát termeltünk. De az állattartáshoz szükség volt 4-5 hold pillangós növényre, meg zabos-bükkönyre is. A zab és árpa szalmát szecskának felvagtuk, télen répat, korpát hintettünk rá s az állatokkal feletettük. De ugyanigy történt a pelyva és a törek feletetése is.

A szénát vagy vetett szárított takarmányt a zab vagy árpa szalmával, törekkel összeráztuk, összekevertük, télen ezt is megették az állatok csakugy, mint a kukoricaszárról a levelet.

Az állatok etetése általában kétszer volt naponta: reggel és este. Legfeljebb a lovak kaptak^Y délelben is munka idején egy " vetetet " vagy abrakot, hogy utána legyen az itatás. A jó takarmányt nehezebb munkák idején bővebben kapták a lovak. A tehén borjadzás után, hogy legyen elég teje, meg korpát is, mert attól jobban tejeltek az állatok.

Burgonyát, főleg az ~~aprót~~ aprót és a vágottat a sertéseknek adtuk füllesztve. Főleg a növendékeknek, mielőtt hizóba fogtuk őket. De adott esetekben a lovaknak is adtuk ugyancsak füllesztve. Ezenkívül a lovak kaptak néhány cső kukoricát is csak ugy bedobva a jászolba, a

csutkáról úgy rágták le. Ha a mező délben kaptak a lovak abrakot, akkor azt erős vászonból varrt abrakból tarisznyából ették meg, melyet a nyakukba akasztottunk.

A lovaknál kétszer volt itatás. Reggel etetés közbe, valamint munkára menéskor befogás előtt. Ha kint voltunk a mezőn s valahol itatni kellett, mindig velünk volt az itatóveder, mert a ló nagyon kényes állat. Nem iszik mindenütt a vályuból. Meg a saját vödörből való itatást egészségesebbnek is tartottuk.

A gazdálkodáshoz hozzátartozott, hogy még a takarmányozással is takarékosabban kellett bánni. Ezért vágtuk le össze a kukoricaszárat, amit télen összeapritottunk, darált takarmányrépa került rá kevés kukoricadarával vagy korpával meghintve s azt is feletettük. De termeltünk kukorica között takarmánytököket is. Ezt kimagoztuk, a tököket összevágtuk apróra s kapott abból ló, szarvasmarha meg disznó is. A tökmagját megszáritottuk s eladtuk. Az én gyermekkoromban már nem nagyon történt a tökmagból " olajútés ", mint régebben.

Valamikor több olajútó is volt a faluban. Ezért voltak " olajos " ragadványnevek, mint pl. olajos Balogh.

Mi zsirral készítettük az ételeket, míg a katolikusok, főleg böjt idején - olajjal főztek. Legfeljebb " pipicsben " égettünk olajat, ha erre szükség volt.

A parasztember egész éven át talált munkát. Ha nem a mezőn, akkor a ház körül.

Igazgatták a szalma és szénakazlakat. Répa és burgonyahordás után a kupacokat, melyeket le kellett vermenni mégpedig úgy, hogy az meg ne faggyon. Természetesen ügyelni arra, nehogy korán történjék, mert akkor befülledt, ha meg későn, akkor megfagyott.

De le kellett vágni a káposztát, azt hazavinni, melyet az aszszonyok leszelték, hordóba rakták, elgázolta valamelyik férfi és így savanyították meg. Ügyelni kellett arra is, hogy időben történjék meg a bor fejtése, melyet megelőzött a hordók mosása. Aztán időben bejelenteni, hogy pálinkát akarunk főzetni. Mi nemcsak törkölyből főztünk

pálinkát, hanem hanem hordókba összegyűjtöttük az érett és lehullott szilvát, körtét is, melyet ugyancsak gondozni kellett, hogy jó pálinkát adjon.

A pálinkafőzés alkalmával illő volt, hogy az ott tartózkodókat megkinálják. Ezenkívül egy fél literre valót ott is hagyunk annál, aki a főzést végezte. Ebből adott még az idegeneknek is, a betérő csendőröknek, gyakorta ott járó fináncoknak, az éjjeli őrnek, ki minden éjjel megjelent s ott melegedett egy kis ideig, főleg téli időben.

Ezenkívül télen volt a fairtás a " pógár erdőben ", ahol erdőjog szerint évente osztottak kivágni való fát cédulahuzással. A téli erdei munka bizony néha hetekig eltartott. Azután történt a méteresre vágott " ölfa " hazahordása, meg a forgácsé és az ágfáé is. Volt olyan év, amikor az erdőben a fákat - ugyancsak erdőjog szerint " ritkítani, gyéríteni kellett s azt is hazahordani.

Ha meg leesett a hó, elővettük a nagy szántalpakat, összeállítottuk s megkezdődött az összegyűlt trágya kihordása a mezőre, a szántóra, ahol kupacokba dobáltuk le. Néha ez is hetekig eltartott.

Ha meg olyan volt az idő, hogy nem lehetett kint dolgozni, akkor a háznál volt munka. Ilyenkor volt kosárfonás, cirok és nyirág septű készítés, a fogasgereblyéből fog pótlás, ásó, lapát, kapanyél készítés. Sok esetben magunk végeztük el a lószerszámoknak kisebb javítását, elfeslett helyeken szurkos fonállal való megvarrását is.

Nálunk volt kukorocamorzsoló. A padláson már télen vagy végefelé lemorzsoltuk a kukoricát, hogy a csutkája megszáradjon és azzal tavasszal gyorsan lehessen tüzet rakni, tojásrántottát vagy szalonnát, sonkát sütni, salátát önteni.

De az asszonyoknak is megvolt a maguk dolga. Naponta a baromfiak ellátása, a tehenek fejése, tejcsarnokba a tej elvívése, tejfel, túró készítése, mosás, főzés, hetente kenyérsütés, a kiskertben veteményezés, annak gondozása, a termények betakarítása, és télre való elrakása. De télen volt a bab / borsó / válogatása, korábban kender fonása, sző-

vése. Tavasszal és nyáron kapálás és egyéb más mezőgazdasági munkák végzése. Sokat, nagyon sokat dolgoztak a falusi parasztasszonyok férjük oldalán, ha valamire akartak menni és egy kicsit jobban is élni.

Nálunk nagyanyám volt, aki összegyűjtötte a tojást, tejfelt és a turót. Piacozni nem járt, hiszen nem is ért volna rá. Voltak felvásárlók - kofák -, akik Pestről jártak le. Azok megvették és elvitték. Még ma is nagyon jól emlékszem, hogy jött a Kuzmanics meg a Pénzes néni hetente hozzánk és még más házakhoz is.

A gyermekeket pénz dolgában nem nagyon kényeztették el. Így engem sem a nagyapám. Jól emlékszem egy ilyen esetre. Nagyapámmal valamiért Kaposváron voltunk. Mikor nagyapám elintézte a dolgát, ott mentünk el a Korona vendéglő elé. Ekkor nagyapám azt mondta:

- Én ide bemegyek és bekapok egy zónát !

Mondta^m, hogy én is megenném. Erre az volt a válasza, hogy adott 20 fillért:

- Itt van ez a 20 fillér, azon vegyél valamit, aztán itt várj meg ! Gyerekeknek ez is jó !

A téli gazdasági iskolában

Nagyapám bizony már elég idős volt, amikor én beiratkoztam 15 éves koromban a Kaposvári Téli Mezőgazdasági Iskolába. Az iskolába való járás november elsejétől március végéig volt. Ilyenkor elméleti anyagot tanultunk. Ezenkívül gyakorlati munkát is végeztünk. A téli mezőgazdasági iskolában két éven át volt tanulás és annak elvégzése után a hallgatók " aranykalászos gazda " címet kapták és viselték. Többek között azt is megtanultuk, hogy kisparashti gazdaságban hogy lehet és kell a tanultakat az akkori viszonyoknak megfelelően alkalmazni. Célja volt, hogy előrébb lépjenek a régi hagyományos gazdálkodásból, hogy tudatosabb legyen a gazdálkodás. Voltak közismereti tárgyak is, hogy kisebb műveltséget is adjon, amit még segített az ugynevezett " Gazdakör ", amolyan önképzőkör féle. Itt minden hallgatónak kellett kellő előkészület után előadást tartani, melyet két hallgató bírált meg, melyet meg

kellött védeni. Én is kaptam első éves koromban egy témát, melynek címe volt: " Hogyan töltssem el a falusi estéket ? "

Akinek az előadását arra érdemesnek tartották, azt beírták egy szép könyvbe.

A következő évben, 1940-ben is tartottam egy előadást Mátyás király uralkodásáról. Ez is bekerült abba a bizonyos könyvbe.

A hallgatók nem lehettek bejárók, hanem bent laktak az internátusban, ahol bizony szigorú rend és fegyelem volt. Nyári szünetben a tanárok kijöttek és megnézték, hogy a tanulókat felhasználjuk-e a gazdálkodásban és ilyenkor bírálatot mondtak, valamint tanácsokat is adtak. De így nyáron rendeztek önkéntes alapon - 4-6 napos - kerékpár turát az ország egyes vidékeire. Így többek között voltunk egyik tanárunkkal, Imre Sándorral, Bábolnára és környékére is.

Ahogy annak idején lehetett, az értelmesebb fiatalok kezdtek érdeklődni a modern, haladó eszmék iránt. Jól emlékszem arra, hogy 1940-ben Veres Péter és Sinka István Kaposváron a városi moziban tartottak előadást, ahol a városi diákság, így mi is ott voltunk. Kezdtek olvasni Veres Péter megjelent könyveit. Ma is emlékszem, hogy olvastam tőle: " Mit ér az ember, ha magyar ? " meg " Sovinizmus, nacionalizmus " címűeket, melyekről aztán napokig folyt a vita.

1941-ben én is aranykalászos gazda lettem, ami a faluban a fiatalnak bizonyos rangot adott.

Természetesen nem beszélhetünk egységes falusi ifjúságról, hiszen sok minden befolyásolta, hogy nem születhetett meg az egység. Még a levante intézmény sem tudta azzá tenni. Sokkal jobban domináltak a vallási szervezetek, mint pl. a reformátusoknál a Keresztyén Ifjúsági Egyesület, a KIE, a római katolikusoknál pedig a KALOT.

Élt Kutason annak idején Szabó Zoltán nevű gyógyszerész, aki igyekezett összefogni a fiatalokat s kialakítani valami egységet. Ezt szindarabok tanításával akarta elérni. Ezeket a szindarabokat - főleg amiket a kutasi születésű K.Papp János írt - tanultuk be. K. Papp Já -

nos volt színész is, különben pedagógus volt s később valamelyik kaposvári elemi iskolának volt az igazgatója. Rokonságának utódai még ma is élnek Kutason, mint pl. a Szerdahelyi család. Kókai Lajos könyvkiadónál jelentek meg népszínművei. Volt köztük olyan is, melyet annak idején Budapesten a Nemzeti Színházban is játszottak.

Bizony volt néhány irreredenta darab is, melyet vitéz Pölöskei János írt a kor szellemének és az akkori kormányzat elvárásainak megfelelően.

Aki annak idején elvégezte a téli gazdasági iskolát, legtöbben az akkori viszonyoknak megfelelően korszerűen akarta tudását kamatoztatni. Így voltam én is. Ugy gondoltam, hogy aprómagot, pl. mákot is termelünk. Ezt azonban nagyapám nem tartotta helyesnek, jónak. Annak idején a növénytermesztést teljesen az állattenyésztés szolgálatába állították. Azonban a kisgazdaságok egyre nehezebb helyzetbe kerültek. Jött a háború, mely egymásután szólitotta el a mindennapi munka mellől a legjobb munkaerőket. Sok mindennel fiatal fejjel nekem is számot kellett vetnem. Hiszen nagyapám mind kevesebbet és kevesebbet tudott dolgozni, túl volt már a hetvenedik esztendején.

Jómagam szerettem a sportot. Bár a levante intézményben erre volt egy kevés lehetőség, de ez engem nem elégitett ki. Kedveltem a labdarugást és az atlétikát. Szórakozásom, meg más hasonlóan gondolkodó fiatalnak tavasztól ősziig ez volt.

Annak idején nem úgy volt, mint napjainkban, hogy a sportolóknak nagyon sokat nyújt az állam, meg egyes gazdasági - társadalmi szervezetek. Annak idején a sporthoz szükséges minimális felszerelést is magunknak kellett összehozni, biztosítani. Ezért rendeztünk telente szindarabokat, műsoros esteket s annak csekély jövedelméből vettünk új labdát s boldogok voltunk, amikor a labdarugó csapat részére dresszeket is be lehetett vásárolni, nem is szólva a labdarugó cipőkről, melyekre nagyon, de nagyon vigyáztunk. Ha leesett egy "stopni", azt azonnal felvertük. Ha pedig valahol egy kis féslés volt rajta, mindjárt vittük a falusi

suszterekhez, akik megjavították. Ilyen volt Teha Laci bácsi, Bedegi Imre bácsi, meg Dora Imre. Legtöbbször ingyen, ahogyan ma mondani szokták, társadalmi munkában végezték el a javítást. A dresszt, meg a kis nadrágot nem a szertáros mosatta, hanem otthon végezték el úgy, hogy az mindenkor rendben volt és bármikor lehetett használni.

Nagy esemény volt a faluban, amikor Darvas József : Szakadék című szindarabját mutattuk be.

A háboru hatása

Igy teltek a háboru első évei a mi részünkre, akik akkor még passzív figyelői voltunk az eseményeknek. Csak az zavarta meg a falu életét, ha egy-egy falubeli elestéről érkezett hír. Ilyenkor mi is gondolkoztunk, hogy mi lesz, hogyan alakul majd az életünk, hiszen mindinkább idősödtünk, lassan odaérkezve, hogy akatonai korhatárt leszál-
litották s várhattuk, hogy minket is besoroznak.

Különösen azután kezdődött a sok aggodalom, miután a 2. magyar hadsereg nagyobbik része odaveszett a Don kanyarban s az onnan elvét-
ve hazakerültektől mind többet és többet tudtunk meg a háboru folyásá-
ról, meg a szovjet hadsereg előnyomulásáról, mind nagyobb és nagyobb területek vissza, illetve elfoglalásáról.

Ekkor már mind gyakrabban kellett felfelé tekintgetnünk, amikor rajokban húztak el felettünk a Liberátorok, húzva maguk után a kondenz-
csikokat. De láttunk - Kutasról keletre - légicsatát is Gyóta puszta fe-
lett, ahol egy amerikai bombázó le is zuhant.

Mindinkább szaporodott a munka, több lett a gond s kevesebb a szórakozás, több a töprengés az akkori " jelen " s a jövő felől.

Igy érkezünk el 1944 őszéhez, amikor már hazánkban folytak a harcok s mind közelebb érkeztek szűkebb hazánkhoz, a Dunántulhoz is. Majd amikor novemberben a szovjet csapatok átkeltek Mohács alatt a Dunán, elfoglalták Pécsét s rendületlenül törte előre Somogy felé, mi

is a jegyzőség utján megkaptuk a parancsot, mint leventék, hogy december lén vonuljunk be Nagyatádra. Ugyanis minket, kik 1924-ben születtünk, még nem soroztak be katonának.

December 1-én már tudtuk, hogy közel van a szovjet hadsereg, hiszen távolról már hallani lehetett az ágyuk dörgését. Amikor megtudtuk, hogy be kell vonulnunk Nagyatádra, ugyancsak nem volt kedve senkinek sem, pedig voltunk jónéhányan kutasiak is, kiknek menni kellett. Vajjon ki mert volna akkor a csendőrség utasításának ellenszegülni? Illetve aztán két barátommal, illetve rokonommal, Szerdahelyi Józseffel és Kovács Gézával, egy kis élelemmel felpakkolva, gyalog elindultunk Nagyatádra. Mi együtt mentünk s utközben azon tanakodtunk, miként tudnánk valamiképpen itthon maradni. Utközben arról beszélgettünk, hogy veszett ügyért kell nekünk falunkat, családjunkat elhagyni. Így mikor beértünk Nagyatádra, úgy határoztunk, hogy valahol elrejtőzünk és nem megyünk be a laktanyába, ahová irányítva voltunk. Bent Nagyatádon le is maradtunk és bementünk egy ismerős családhoz - Véghéknek hívták őket - ahol elmondtuk, hogy nem akarnánk elmenni, illetve bevonulni. Ez a család éjszakára adott is szállást. Majd reggel ennivalóval is elláttak bennünket. Majd hosszas tanakodás után, mi hárman, kutasiak, mégis csak úgy döntöttünk, hogy bemegyünk a laktanyába. Ott már tudták, hogy este nem mentünk be, mert valaki elárult bennünket. Még a nevünket is bediktálták, azonban az az őrmester, aki nevünket feljegyezte, nem jelentette, hanem azt a cédulát, melyen a nevünk volt, összetépte és eldobta, mivel már jelentkeztünk.

Bent a laktanyában katonaruhába öltöztettek bennünket és estefelélé Nagy Imre tartalékos főhadnagy, bodrogi tanító és egy zászlóssal elindítottak bennünket Somogyszobon át Segesd felé. Utközben megkerdeztem Nagy Imre főhadnagyot, hogy hová megyünk és mi lesz velünk. Ő sem tudott más választ adni, minthogy Böhönyén keresztül Nagykanizsára kell mennünk.

Késő este volt már, amikor Segesdre érkeztünk. Egykor én utköz-

ben Somogyszob és Segesd között azt vettem észre, hogy Nagy Imre főhadnagy nincs velünk, valahol lemaradt. Később tudtam meg, hogy átment Belegbe s ott Tóth György tanitónál átöltözött és még sikerült neki hazamenni Bodrog községbe, ahol tanító volt és családja is ott lakott.

Segesden mindenki önállóan elszállásolta magát, hogy majd reggel összegyülekezzünk s megyünk tovább. Mi hárman egy ismerősünkhöz, Tóth Samu Ferencékhez mentünk be, ahol megvacsoráztattak bennünket. Rövid ideig pihentünk, majd azt határoztuk, hogy Bogáton keresztül hazamegyünk Kutasra. Így is történt és elindultunk, hogy megtegyük a kb. 8 km. távolságot. Így aztán éjjel 1/2 2 órakor érkeztünk haza Kutasra, rettenetesen elfáradva.

Összeült a három családi tanács. Ugy döntött, hogy ne maradjunk otthon, hanem menjünk olyan helyre, mely nem olyan exponált hely, mint Kutas. Ugy határoztunk, hogy rokonoknál, ismerősöknél Kisbajomban vagy Csökölyben rejtőzködünk el. Ezekben a falukban nem volt csendőrség, talán nem leszünk feltűnőek és nem keresnek bennünket.

Jómagam Kisbajomban Szentesi Áronéknál, Kovács Géza ugyancsak Kisbajomban Kovács Zsigmondéknál rejtőzködött el, míg Szerdahelyi József Csökölybe ment rokonaihoz. Neki lett a legnagyobb szerencséje.

November 5-én este Kovács Géza apja, Kovács József eljött értünk Kisbajomba, hogy menjünk vele vissza, hiszen már Gígébén vagy Csökölyben vannak a szovjet csapatok, másnap biztosan Kutason lesznek. Addig elrejtőzünk, azok majd keresztül vonulnak a községen, néhány nap múlva Kutas is felszabadul s részünkre befejeződik a háború.

1944 december 6-án a délutáni órákban már el is érték Kutas határát s a vasutvonaltól, illetve a vasuti megállótól néhány száz méterre megálltak. Már ott voltak az ugynevezett " Sáfrató " nevű határrészen, ahol beásták magukat. De nemcsak egy éjszakára, hanem olyan hosszú időre, amire senki nem számított.

A falu déli részén és a vasuti megállóban németek fészkeltek be magukat, míg a tőle kb. 70-80 m-re lévő, ugynevezett " Vida doktor "

féle házban már szovjet katonák voltak. Bizony megkezdődött az öldöklő harc. Különösen a falu déli része szenvedett nagyon sokat a harcok során. Egymásután mentek tönkre az épületek, kaptak belövéseket, égtek le szalmakazlak s a belövések során veszítették életüket a községben többen a civil lakosok közül is. Így halt meg Balla Sándor - ma is élő tsz tag - apja is, a^{akit} becsapódott akna vágott agyon.

Mi is elhagytuk lakásunkat s a meglévő jóssággal rokonokhoz a falu északi részébe költöztünk, miután házunk és a melléképületek több akna és tüzérségi belövést kapott. Épületeinket 36 akna és gránát becsapódás érte.

Egyelőre itthon maradhattunk, mert a front megmerevedett. Kirendelték a falu lakosságát a németek futóárkokat ásni, bunkereket készíteni.

Igy ment ez 1945 február 19-ig, amikor elrendelték, hogy minden 14-50 év közötti férfit, aki nem volt katona, besoroznak. A sorozás nem helyben történt, hanem gyalog kellett menni Nagykanizsára. Bizony voltunk fiatalok, de idősebbek is jónéhányan, akik fejlőgatva róttuk a kilométereket. Arra is jól emlékszem, hogy Inkén aludtunk egy éjszaka, majd onnan mentünk tovább. Nagykanizsán nem történt velünk különösebb, mint rövid pihenő után róttuk a dímbes-dombos Zala és Vas megye országutjait, hogy néhány nap után egyik állomáson tehervagonokba kerülve, hosszas utazás után valahol Breslau alatt kezdődjék meg a " kiképzésünk ". De ez már csak olyan látszólagos volt. Így teltek a napok és a hetek. Mi már bevetésre, harcra nem is kerültünk nagy-nagy szerencsénkre.

Soha nem felejttem el, hogy május 8-án utba indítottak bennünket és május 9-én estünk fogságba. Először az ottani cseh " milícia " vett bennünket őrizetbe. Ahogyan akkor mondták s magam is láttam, hogy nagyon, de nagyon sokan voltunk. Állítólag harmincezer ember lehetett. Volt ott mindenféle náció. Szeretném megjegyezni, hogy a csehek rendkívül gorombák voltak s úgy is bántak velünk. Másnap aztán szovjet

katonák érkeztek és azok vettek át bennünket.

El lehet képzelni, hogy általánosságban is milyen nagy volt a kaosz. Jellemző, hogy két napon át nem volt étkezés. A harmadik nap este ^{100-an} Vannyt osztottak be egy csoportba - kaptunk három kenyeret. Vajjon mi jutott abból? Még éhesebbek lettünk, mint annak előtte. A következő nap már 10-en kaptunk egy kenyeret, valamennyi kolbászt és egy konzervet.

Innen kerültünk a Glatz-i lágerbe, ahol már naponta egysszer kaptunk enni is. Ez már igen nagy szó volt annak idején. Itt már valamivel jobb kedvünk is volt, mint annak előtte. Ugyannyira, hogy a láger parancsnoksága még azt is engedélyezte, hogy labdarugó mérkőzést is játszhattunk. Magam is játszottam, mert a játék után bőséges étkezést ígértek, amit meg is kaptunk.

Ezután ismét visszakerültünk Breslauba. Ott már megkezdődött a foglyok jegyzékbe való vétele. Ott azt mondták, hogy akik parasztok, azok hazamennek, mert szükség van otthon a paraszti munkára, a termelésre. Hát volt is nagy tülekedés, mert még minden iparos meg értelmiségi is egyszerre mind paraszt lett. Egyelőre fát termeltek ki, ami még ment is valahogyan. Ez volt vagy két héten keresztül.

Vagy jó két hét múlva elvittek bennünket Ukrajnába, Kovel mellé, ahol szeptember 15-ig voltunk. Ott bizony ráfizettek azok, akik parasztnak vallották magukat, mert kaszálni kellett. Sok embernek életében talán akkor volt először kasza a kezében. Ezek napokon keresztül majdnem vért izzadtak, mert nem tudtak kaszálni. Az is baj volt, hogy még kaszakó sem volt. Pedig a parasztember tudja, hogy a kaszának kaszaköre szüksége van. De élemez volt a magyar paraszt ott is. Cserépsindelyből készített kaszakövet. Igaz, hogy ez nem olyan volt, mint a valódi, de azért valamit segített. Sok embernek fogalma sem volt, hogy miként kell a kaszát megkapapálni, mert ez is "tudomány." Így aztán két hadifogoly egész nap kaszát kalapált, hogy a többiek tudjanak kaszálni.

A lekaszált fűvet megszáritották, összegyűjtötték, majd bálákba préselték. Érdekes, hogy ott akkor érett a meggy, amiből elég sokat ettünk, mert megengedték.

Egyszer aztán jött a parancs, hogy elmegyünk beljebb a Szovjet - unióba. Teheneket szállítottunk. Egy vagonba került 6 tehén, 2 fogoly, meg 1 ór. Utközben, mert német fogságból hazatérő szovjet asszonyok is jöttek velünk, fejték a teheneket. Így az uton jól éltünk, mert annyi tejet ihattunk, amennyi jól esett. A teheneket Voronyezs mellé egy kolhozba vittük. Néhány nap után b~~u~~rgonyaszedésre osztottak be bennünket. Ott 90-ed magammal a Voronyezs folyó partján egy bunkerben helyeztek bennünket és ott laktunk. Onnan jártunk be naponta a városba dolgozni építkezésekre. Itt már a korábbihoz lényegesen jobb volt az élelmezés, de még mindig kevés és tartalmatlan. Milyen is lehetett volna, hiszen még egy éve sem lett vége a háborúnak.

1946 februárjában aztán bevittek bennünket a városba és ott az ugynevezett 4-es lágerben voltunk. Itt már széjjelválasztottak bennünket a más nezetiségiektől. Ekkor ebben a lágerben már kizárólag magyarok voltunk. Továbbra is állandóan építkezéseken dolgoztunk.

Az élet érdekes dolgokat is produkál. Volt velünk egy Fischer nevű kisvárdai hadifogoly is. Ahol dolgoztunk, egyszer csak bejött hozzánk egy idősebb szakállas ember és elég jó magyarsággal köszönt valahogy így:

- Jónapot, magyarok !

Mi illendően visszaköszöntünk neki s megkérdeztük, hogy honnan tud ilyen jól magyarul ? Azt felelte, hogy sokáig volt az első világháború idején Magyarországon hadifogoly. Azt is kérdeztük, hogy hol ? Erre azt felelte, hogy Kisvárdán egy Fischer nevűnél.

Ekkor volt nagy csodálkozás, hogy a velünk lévő hadifogoly apjánál volt munkára kihelyezve. Utána is még többször bejött hozzánk s Fischernek többször hozott egy kis élelmet is. Ahogy mondta az idős orosz ember, hogy ő nagyon szerette a magyarokat hadifogsága idején, mert

jó helye volt és jól is bántak vele.

Arra már nem emlékszem pontosan, hogy mikor, de 1946-ban a Vörös-kereszt utján irtam haza egy levelet. Ezt itthon megkapták, mert abban az évben valamikor októberben kaptam rá választ, melyben sok mindenről tudósítottak. Sajnos, nem volt valami gyakori a levélváltás az otthon és a hadifogolytábor között.

1947-ben már híre ment a hadifoglyok között, hogy megindul a hadifoglyok hazaszállítása. Volt is nagy-nagy vágyakozás közöttünk. De hogy azért ne essünk teljes letargiába a honvágy miatt, műsorokat csináltunk szabad időnkben s azzal szórakoztattuk a hadifogoly társakat, no meg a városbelieket is, mert ilyenkor ők is bejöhettek a táborba. Volt ott mindenre kapható és alkalmas ember. Jól emlékszem, hogy még a János vitét is előadtuk. Ruhákat, melyből a kosztümök készültek, a civilek adták kölcsön. Gyakorta muzsikált egy igen jó cigányzenekar. Ilyenkor bizony felcsendültek a népdalok, azédes-bus magyar nóták és sokunknak a szemébe könny gyülemllett, mert nagyon vágyakoztunk haza, a szülőföldre, a rég elhagyott otthon és család után.

Ott szerveződött egy antifasiszta kör, melynek előadásait a hadifoglyok meghallgatták. Ennek vezetője Engler Pál volt, aki 1947-ban ugyancsak hazajött és egy alkalommal 1947 őszén itthon fel is keresett. Ugy tudom, hogy később a SZÖVOSZ-ban dolgozott.

No, de előbb még az én hazatérésemről. Arról már tettem említést, hogy kezdték kiválogatni a betegeket és a gyengébb fizikumúakat, hogy elsősorban őket engedik haza. Természetesen ezt orvos bírálta el. Nem előzte meg valami nagy orvosi vizsgálat. Inkább külső jelekből ítéltek meg, hogy ki milyen erőben van s így történt a kiválogatás. Ahol ez a vizsgálat folyt, ott volt egy magyar orvos meg egy szovjet orvosnő.

Mivel szerettem a sportot, néha még ott is sportoltam, így a magyar orvossal közelebbi ismeretségbe kerültem. Mondta is, hogy majd igyekszik segítségemre lenni, hogy én is bekerüljek a hazameendők sorába.

Amikor a már említett vizsgálatra került a sor, félméztelére kellett az orvosok elé menni s ott voltak az irnokok is, akik az orvos által mondottakat feljegyezték, a névjegyzékeket elkészítették, hogy kik maradnak és kik mennek haza.

Amikor én is eléjük kerültem, a magyar orvos nem volt ott vagy nem nézett oda. A szovjet orvosnő az oldalamon összecsipte a bőrt, s már hallottam is, amint mondta, hogy " krepki ", ami azt jelentette, hogy erős, egyuttal azt is, hogy nem mehet haza.

Szomoruan megindultam a visszamaradók csoportja felé. Ekkor mondta a magyar orvos, hogy gyorsan álljak be még egyszer a sorba. Kissé vonakodtam, hátha az orvosnő megismer és ebből valami kellemetlenségem is származhat. De mégis csak beálltam és mentem hozzá vizsgálatra. Ekkor is ugyanazt állapította meg, mint az előbb. Ekkor valamit mondott neki a magyar orvos, azon egy kis ideig vitatkoztak, majd a szovjet orvosnő rám mutatott, hogy álljak abba a csoportba, amelyik majd megy hazafelé.

Igy kerültem be abba a csoportba, mely két ~~oszt~~ tündeí hadifogság után, 1947 júliusában hazaérkezett és én is 1947 július 30-án nagy örömmel és boldogsággal átléptem a hazai szülőház küszöbét, ahol édesanyám és mostohaapám sirva, könnyek között öleltek magukhoz ilyen nagyon hosszú távollét után.

Csak amikor hazaérkeztem, akkor tudtam meg, hogy a nagyapám, akit nagyon szerettem, már 1947 február 20-án meghalt. Nagyon sajnáltam, hogy késő öregségében nem lehettem vele, nem lehettem mellette. Sokszor és sokaktól hallottam, hogy mennyit aggódott értem, mennyire várta hazatérésemet a hadifogságból, hiszen én voltam minden reményése.

Kezdetben gyakorta kimentem a temetőbe őseim sírjához s ha hangtalanul is, nekik mondtam el panaszomat, sirtam el bánatomat csakugy, mint amikor egy kis öröm ért.

Már 24 éves voltam, amikor arra gondoltam, hogy az ideje a családalapításra. Így 1948 márciusában megnősültem. Magam is nagyon, de

nagyon vártam, hogy majd utód jön az élet rendje szerint hozzánk is. Vártam, vártam éveken át, de csak nem érkezett meg. Ezenkívül sem volt sikeres a házasságom. A gyermektelenség és még más egyéb alaposan rányomta bélyegét mindennapi életünkre. Erről nem szívesen beszélek. Talán csak annyit megjegyzésül, hogy 1957-ben törvényesen elváltunk.

Amikor hadifogságból hazakerültem s megerősödtem, újra kezdtem a sportolást, mindenekelőtt a labdarugást, melyet éveken át folytattam. Néha órákig talán ez tudta velem feledtetni azokat az eseményeket, melyek^{nek} abban az időben nemcsak egyszerű szemlélője, hanem sok esetben gyötrelmes viselője is voltam.

A sport révén nagyon sokaknak népszerű voltam, de az akkori állapotok igen nagy terheket - anyagi vonatkozásban is - raktak rám. Kulák lettem. Azért, mert déd és nagyszüleim földet vásároltak azért, hogy majd később nagyapám három gyermeke közül kettő - édesapám és Mihály nagybátyám - parasztként éljen és dolgozzon, János nagybátyám pedig tanuljon. De a kiszámíthatatlan sors elvitte nagyapám három fiát s rám maradt a föld, s lettem megbélyegzett ember, ahogyan annak idején nevezték, kulák.

Nagyon, de nagyon bántott ez az állapot. Nem voltam én kizsákmányoló, dolgoztam látástól-vakulásig, hajnaltól késő éjszakáig, töprengtem akkori életem jövő sorsom felől. Gyakorta voltak "vendégeim," kik hol ezért, hol azért kerestek fel. Viseltem nagyon nehezen, szinte emberfeletti módon a terheket, melyek részben pénzbeli, részben termény és állatok beszolgáltatásai voltak. Sokszor szerettem volna valami jobb ruhát vagy lábbelit vásárolni, de mindenkor kénytelen voltam ezekről lemondani. Így ment ez 1951-ig, amikor már nem bírtam tovább s az illetékeseknél bejelentettem, hogy a birtokomat felajánlom az állam részére térítés nélkül. Ezt az illetékesek el is fogadták.

Mivel dolgozni kívántam, kellett a mindennapi kenyér, elmentem dolgozni Kaposvárra az Építőipari Állami Vállalathoz. Azért választottam ezt a munkahelyet, mert itt a munka mellett ígéretet is kaptam,

hogy sportolhatok. Ezt tettem nehéz fizikai munka mellett. Majd munkahelyet változtattam s a MÁV-hoz mentem ugyancsak nehéz fizikai munkára. Itt néha kaptam kisebb munkaidő kedvezményt, hogy sportolhassak.

De ez nem volt elég, hogy nem azt a munkát végezhettem, amiben felnöttem, amit a téli gazdasági iskolában tanultam, amit szerettem. Megvolt nekem is és családomnak is a baja. Főleg akkor, amikor koholt vádak alapján letartóztattak. Annak idején ez nem volt ismeretlen esemény nemcsak városokban, hanem még akkora faluban sem, mint Kutas. Ma is lidércnyomásaként nehezedik reám, ha csak a vádakra is gondolok, azonkívül a torturára, melyek a kihallgatásokkal, szembesítésekkel jártak. Apellátának bizony nem volt helye, ha valakit börtönbe akartak rakni. Már pedig engem akartak és sikerült is, mert a végső tárgyaláson - ma is vallom - megfelelő bizonyítékok hiányában is négy évi fegyházbüntetés kaptam, melynek letöltését meg is kezdtem.

Csak 1956 nyarán vizsgálták felül ügyemet, mikor is az ellenem emelt vádak sorba megdőltek s felmentettek, így kiszabadultam. Aki még nem volt börtönben, az nem is tudja, hogy az egy külön életformát jelent. Főleg akkor, ha köztörvényesekkel kerül egy helyre.

De azért ember az ember, hogy tudjon gondolkodni és tudjon ember maradni az embertelenségben is. Mert elítélésem előtt a tanukihallgatások alkalmával is meggyőződtem, hogy azért akadnak becsületes emberek. Ilyen volt többek között P.J. kutasi lakos, aki elmondta a tárgyaláson, hogy az ellenem felhozott vádak nem igazak, ezek koholmányok. Még majdnem neki is baja lett, hogy nem vallott hamisan ellenem.

Rabságom ideje alatt is hittem abban, hogy előbb-utóbb el kell jünni annak az időnek, amikor a hamis vádaskodások halomra dőlnek, a - mikor a hamis vádak alapján elítéltek kiszabadulnak s az ártatlanul kivégzetteknek - ha már életüket nem is -, de becsületüket vissza tudják adni. Ez a folyamat indult meg 1956 nyarán, csak őszén nem úgy végződött, ahogyan minden becsületesen érző és gondolkodó ember azt várta. Mert egy szépnek és jónak induló folyamatot is félre lehet vinni, ha a korábbi rossz helyett újabb rossz jön s tör hatalomra.

Amikor 1956 nyarán hazakerültem a börtönből, munkásként az állami gazdaságban helyezkedtem el s ott dolgoztam.

Igy érkezett el 1956 ősze, októbere, mely sok embert megtévesztett, sok embert ismét meggondolatlan cselekedetre késztetett.

Kutason is megalakult az ugynevezett Nemzeti Bizottság. Engem is - bár semmi szándékom nem volt, hogy közügyekben, főleg akkor - részt vegyek, beválasztottak a Nemzeti Bizottságba. Ha már ott voltam, akkor minden igyekezetemmel, szvammal, tettemmel arra törekedtem, hogy a felajzott kedélyeket csillapítsam s ne engedjük velem hasonlóan gondolkodókkal, hogy egyes "forró fejű" egyének elragadtassák magukat s meggondolatlan cselekedetükkel, tetteikkel bárkinek személyes vagy anyagi kárt okozzanak.

Ma is bátran merek az emberek szemébe nézni, emberek előtt megállni, mert Kutason nem volt különösebb kilengés. Néhányan, akiket 1956 előtt bezártak, azt vallottuk, hogyha jót nem tudunk tenni, rosszat pedig ne tegyünk s másoknak se engedjünk.

Az őszinteséghez hozzátartozik, nem volt ez abban az időben olyan egyszerű, mint ahogyan egyesek gondolták vagy negyedszázad után látszik.

Amint másnak, bizony nekem is megfordult a fejemben, hogy hogyan is lesz majd ezután. Sokan fogták magukat s itthagyták ezt az országot, vádorbortot fogtak kezükbe, hogy elinduljanak a világ országútján a nagy ismeretlen felé. Magam is vivódtam s úgy döntöttem, hogy itt van az én hazám, ahol születtem s nevelődtem. Ezt nem szabad elhagyni pillanatnyi előnyökért, főleg akkor, amikor bajban van. Korábban is szerettem olvasni, szerettem a verseket. Ekkor jutott eszembe - talán többször is, mint máskor - a Szózat sorai: "Áldjon vagy verjen sors keze, itt élne, halnod kell!" Aztán Tompa Mihály: "A madár fiaihoz" című versének utolsó szakasza:

" A bokorban itt az ősi fészek,

Mely növelte könnyű szárnyatok;

Megpihenni most is abba tértek,
Bár a fellegek közt jártatok!
S most, hogy a szél össze-vissza tépte,
Ugy tennétek, mint az emberek ?
Itthagynátok, idgenet cserélve ....?
- Fiaim, csak énekeljete !

Ugy döntöttem, hogy lesz, ami lesz, én nem hagyom itt ezt az országot. Továbbra is - bármiképpen -, de a mezőgazdasággal kapcsolatban kívánok maradni, mert szerettem, mint ahogyan ma is szeretem ezt a földet. Lélekben sem tudtam volna más munkában teljes mértékben azonosulni.

Dolgozni kell, ez járt az eszembe. Ahogy gondolkodtam s másokkal is beszélgettem, mind jobban és jobban kirajzolódott előttem, hogy a mezőgazdaság felemelkedésének lehetséges utja a szövetkezés. Jövője a termelőség szövetkezeteknek van. Ezt látni kellett még azoknak is, akik ragaszkodtak a földhöz, őseik által összekuporgatottakon állatokat vásárlóknak, gazdasági felszereléseket pótlóknak. Tudtam, hogy nem lesz könnyű az embereket meggyőzni. De hittem abban, hogy ezután a termelőség szövetkezetek szervezése már nem úgy fog történni, mint az ellenforradalom előtti időben.

Bár még korántsem volt meg a konszolidáció, de már más szelek fujdogáltak. Néhány józanul gondolkodó társammal több esti beszélgetés után arra az elhatározásra jutottunk, hogy most már valóban önkéntes alapon termelőség szövetkezetet alapítunk. Így 1957 február 15-én megalakítottuk a " Haladás " nevet viselő termelőség szövetkezetet, melynek elnökévé engem választottak meg. Utánunk rövidesen megalakult a " Rákóczi " tsz, melynek elnöke az azóta elhunyt Váradi Imre lett. Mivel én korábban mindenföldemet felajánlottam az államnak, hogy legyen mivel belépni, mód volt rá, hogy a leadottakból vissza lehetett igényelni. Így én is visszaigényeltem 10 kat. holdat s ezt vittem be, ezzel léptem be. A korábbiakhoz viszonyítva módosítottunk az alapszabályon is.

Géptünk nem volt, így amikor elkövetkezett az aratás ideje, részéből arattuk le a gabonát s dolgoztunk nap nap után. Az utra, melyre ráléptünk, még korántsem ismertük a végét, de hittel hittünk benne, hogy a sok küzdés és megpróbáltatás után minden jobbra fog fordulni, ha szorgalmasan dolgozunk.

Nemcsak egyszerű fellángolás volt ez, hanem erős elhatározás, melyet tett, cselekedet követett mindenben. Közben még megalakult két termelészövetkezet, a Szabadság, melynek Bán Imre lett az elnöke, valamint a Béke, melyet Nagy József vezetett. Sajnos, azóta mindketten meghaltak.

Az évek lassan, de biztosan teltek. Újabb és újabb tanácskozások kezdődtek. Láttuk, hogy ilyen kis szövetkezetek hosszabb távon nem lesznek fejlődőképesek, életképesek, hiszen tőkeszegények voltunk, nagyobb beruházásokat nem tudtunk végezni. De gépesíteni sem úgy, ahogyan az kívánatos lett volna. Mert saját magunk a folyamatosan vásárolt gépeket nem tudtuk kihasználni s kölcsön sem tudtuk a másik szövetkezeteknek adni, mert a munkákat lehetőleg egyidőben, optimális időben kellett elvégezni, hogy munkánk után megfelelő termést várhassunk.

Aztán sok-sok álmatlan éjszaka után beláttuk, hogy ez így nem lehet tovább. Járási, megyei vezetőkkel való egyeztetés után végre úgy határozott a tagság, hogy a négy kis termelészövetkezet egyesül 1960 január 1-én.

Nehogy valaki is azt gondolja, hogy olyan egyszerűen ment ez az "Egy falu, egy nóta" mozgalom. Sokféle érdekeket kellett egyeztetni, sokféle ember volt a termelészövetkezetekben. Mindegyik termelészövetkezet azt szerette volna, hogy az ő tagságukból kerüljön ki az elnök. Attól is félték egyesek, hogy az új elnök esetleg majd elnyomja a többit, részrehajlások lesznek és még sok más dolgot is fel lehetne sorolni. Így az új, most már egyesült termelészövetkezetnek három jelöltje is volt az elnöki posztra. Végül is Bán Imre 33 szavazattal lett elnök, jómagam pedig növénytermesztési brigádvezető, Váradi Imre pedig főkönyvelő.

Igy indult a munka nem kis nehézséggel, viták és kétkedések között. Mertv voltak szervezési és egyéb nehézségek is. 1963-ban Bán Imre helyett egy éven át Kopecsni Vince állami gazdasági igazgató lett az elnök, majd utána engem választottak meg.

Közben valamit még el kell mondanom, mielőtt tovább mennénk. Azt már korábban is említettem, hogy mindenkor szerettem olvasni, tanulni. Így amikor a helybeli általános iskola vezetősége a megyei vezetés felhívására elhatározta, hogy a tanulni vágyók részére két télen át ugynevezett " népfőiskolát " szervez, ahová elsők között jelentkeztem, sőt biztattam néhány társamat is, hogy vegyünk részt ezen a tanfolyamon. Bár tudtuk, mert a kezdéskor közölték velünk, hogy a tanfolyam elvégzésekor díszes bizonyítványt kapunk a megyei tanács művelődési osztálya pecsétjével ellátva, azonban ez a bizonyítvány nem képesít senkit sem arra, hogy különös állás elnyerésére jogosítana. A tanfolyamnak az volt a célja, hogy mind politikai, mind gazdasági, irodalmi, történelmi természettudományos vonatkozásban bővítse, szélesítse a hallgatóság ismereteit s könnyebb legyen az élet bonyolult kérdései között eligazodni.

Mintegy 12-15 hallgatója volt ennek a " Népfőiskolának " nevezett előadássorozatnak, ahol sok hasznos dologról esett szó, volt vita, érvek és ellenérvek hangzottak el mindaddig, amíg egyes kérdésekben előadók és hallgatók közös véleményt nem tudtunk kialakítani. Szerencsére, amikor már szabadabb volt a légkör s nem kellett attól tartani, hogyha bárki is az elhangzottakat nem veszi készpénznek, esetleg megtorlás jár érte. Ma is hasznosnak ítélem meg ezt az időszakot s nem sajnálom utólag sem az erre fordított időt 1958-59 telén. Az akkor ígért szép, díszes bizonyítványt valóban meg is kaptuk ünnepélyes keretek között a tanfolyam befejezésekor.

Bizony, sokan voltunk még annak idején, akik csak hat elemi iskolai végzettséggel rendelkezünk. Gyakorta szóba került, hogy el kellene végeznünk a 7. és a 8. osztályt. Örömmel vettük, amikor a helybeli iskola igazgatósága meghirdette, hogy esti tagozatot szervez. Viszonylag rövid idő alatt nagyon szép számmal, vagy 25-en jelentkezünk, hogy sze-

retnéknk elvégezni 1960-61-ben a VII., majd a következő évben a VIII. osztályt. Jó érzés rá gondolni, hogy még a szomszédos Belegből és Szabásról is voltak jelentkezők.

Javaslatunkra az iskola igazgatósága úgy kérte meg a megyétől az engedélyt, hogy október végén kezdünk és március végén zárunk. Gondoltuk, hogy kezdésre már kevesebb lesz a mezőgazdasági munka, korábban esteledik és tavaszra, március végére be is tudjuk fejezni.

Valóban október végén meg is kezdtük a tanulást. Hetenként három este hat órakor kezdődött a tanítás és este, illetve éjjel tíz óráig tartott. Jónéhány társunknak bizony le-leragadt este 9 óra után már a szeme az álmoságtól, hiszen egész nap dolgoztunk és nem is könnyű munkát végeztünk. Néhányan nem is bírták a megterhelést, így időközben kimaradtak, lemorzsolódtak. De a zöm, a nagyobb többség vállalta a nehézségeket, a tanulást, a következő év március végén eredményesen vizagázott a VII. osztály anyagából.

Érdekes az emeber^{ek} természete még akkor is, ha felnőttek. Éppen úgy izgultunk a vizsga napján, mintha fiatal kisdiákok lettünk volna. Már az írásbelinél is, hiszen magyarból és matematikából a szóbeli vizsgák előtti napokban meg kellett írni a dolgozatokat. Aztán ugyancsak érdeklődtünk, hogy ki lesz a " vizsgaelnök ", milyen ember, stb ?

Amikor elkezdődött a szóbeli vizsga - két tanteremben folyt egyidőben - ugyancsak toporogtunk az ajtó előtt beocsájtásra várva s nagy izgalommal hústuk ki a tételt, melyről a vizsga alkalmával felelni kellett. Öröm ragyogott annak az arcán, aki " jó " tételt húzott s volt izgalom, aki úgy érezte, hogy majd nehezen megy neki a felelés. De ott voltak a velünk foglalkozó, bennünket tanító tanáraink, Horváth Ferenc vizsgaelnök a megyétől, akik örömmel hallgatták a jó feleleteket, finoman vezették rá azokat, akiknél nehezen indult.

Ma is úgy érzem, hogy kellő tudással mentek vizsgára azok, akik öt hónapon át a téli időben esteiken hallgatták az előadásokat, elemeztek mondatokat szótanilag és mondattanilag, vagy oldottak meg matematikai feladatokat a nagy, fekete táblánál.

Megnyugvás volt részünkre is a bizonyítványosztás ideje, hogy jöhet most már a munka s majd ősszel ismét találkozunk az iskola padjaiban.

A következő évben elvégeztük a nyolcadik osztályt hasonlóképpen, mint a hetediket. Ekkor gondoltam arra, hogy most lehetne tenni azt, amire fiatal koromba vágytam: tanulni több ismeretet, tudást szerezni. Nyilvánvalóan a mezőgazdasági technikumra gondoltam, hiszen ehhez már volt bizonyos foku előképzettségem, melyet annak idején még a téli gazdasági iskolában szereztem.

Igy aztán beiratkoztam a mezőgazdasági technikumba. Nem mondom, hogy minden simán ment. Hiszen nappal dolgozni, este tanulni bizony nem volt egyszerű dolog. Aztán láttam azt is, hogy azóta sok újszerű dolog van, amit annak idején még nem tanultunk a téli gazdasági iskolában. Úgy éreztem, hogy évről-évre bővül a látóköröm s mégis mennyi sok olyan ismeret van, melyet el kellene sajátítani. Így élételemem a munka, meg a tanulás volt. Ekként teltek egymásután a hónapok és az évek és 1966-ban érettségiztem.

Megint nagy gondban voltam. Vajudott, érlelődött bennem a gondolat, hogy jó lenne beiratkozni Gödöllőre az Agrártudományi Egyetemre. Csakhogy biron-e majd munka mellett erővel, energiával? Lesz-e elég kitartásom? Esetleges kudarc nem veszi-e el a kedvemet? Bizony jónéhány éjszaka álmatlanul telt el. Közben arra is gondoltam, hogy egymásután jönnek ki a főiskolákról, egyetemekről a fiatalok friss, korszerű tudással. Gyakorlatom most már van a nagyüzemi mezőgazdaságban, hiszen ekkor már a termelőségvetkezet főmezőgazdája voltam. Úgy éreztem, hogy a gyakorlat mellé még meg kell szerezni az elméletet, az elméleti tudást is és e kettőnek együtt való alkalmazása sok olyan megoldást adhat, melyre a nagyüzemi mezőgazdaságnak, így a mi termelőségvetkezetünk tag-ságának, az egész népgazdaságnak szüksége van most és méginkább lesz a jövőben.

Beláttam, hogy nincs helye a tétovázásnak, cselekedni kell. Mivel szerettem a verseket is, így Váczi Mihály egyik versének sorai jutot-

tak eszembe:

" Nem elég a célt látni; járható utja kell !

Nem elég az utra lelni, az uton menni kell !

Egyedül is ! Elsőnek, elől indulni kell ! "

Hosszu volt az ut ? Bizony hosszú, de végigjártam becsülettel s 1972-ben agrármérnöki diplomát szereztem. Ekkor megnyugodtam, hogy ter-
vem, vágyam ebben a vonatkozásban sikerült.

Közben a termelőszövetkezeti vonalon sem állt meg az élet. A fel-
sőbb vezetők látták, mi is láttuk, hogy hosszú távon a kis, néhány száz
holdas termelőszövetkezetek még a legjobb irányítás, vezetés mellett
sem tudnak fejlődni. Szükséges jó előkészítéssel nagyobb termelőszö-
vetkezeteket létrehozni esetleg több község termelőszövetkezeteinek e-
gyesítésével is. Így kerülhet sor nagyobb, jobb gépek beszerzésére, a-
zok kihasználására, növény és állattenyésztésben a helyi adottságok és
lehetőségek kihasználásával szakosodásra, beruházásokra.

Erre készültünk 1969-ben, melynek az lett az eredménye, hogy
1969 december 31-én Kutas, Kisbajom és Beleg községek termelőszövetke-
zetei egyesültek. Nehogy bárki is azt gondolja, hogy ez simán ment. De-
hogy is ! Hiszen úgy volt, hogy Szabás is csatlakozik, egyesül velünk.
Aztán ez a falu mégiscsak kimaradt, hogy vagy két év múltán ismét hoz-
zánk jöjjön.

Területben, taglétszámban megnövekedtünk. Ekkor nem én lettem a
főmezőgazdász, hanem Kisbajomban kerültem üzemegységvezetőnek, mert
mindegyik községben lett egy-egy üzemegység.

Itt is szerettem lenni, mert szót tudtam érteni az emberekkel. So-
ha nem fordult elő, hogy a megbeszélt munkáról bárki is elmaradt vol-
na. Ekkor kezdtünk nagyobb mértékben a Nagyatádi Konzervgyár részére
paradicsomot termelni, mely megfelelő technológiával jól is sikerült.

Itt voltam három esztendőn keresztül. Valahogy úgy éreztem, hogy az
akkori főagronómus nem valami jó szemmel nézi üzemegységünk eredménye-
it. Magatartásából, megnyilatkozásából azt éreztem, hogy féltékenyke-

dik. Azt gondolta, hogy én kívánok főagronómus lenni. Őszintén mondom, ez a gondolat meg sem fordult benne. Aztán nehogy valami miatt elmérgesdjék a helyzet, elmentem felsőbb szervek kérésére Csokonyavisontára agronómusnak. Itt csak egy hónapig voltam, mert kikértek a Rinyamenti Vizgazdálkodási Vállalathoz, illetve Társulathoz szaktanácsadónak. Ott lettem csoportvezető. Itt is voltam 1976 december 31-ig, az átszervezés idejéig.

Ekkor jöttem haza Kutásra az Állami Gazdasághoz, ahol jelenleg is dolgozom, mint központi kerületvezető.

Természetesen közben történt egy és más az életemben. Szívesen szólok erről is néhány szót, melyben van öröm is, bánat is.

Öröm, hogy 1968-ban ismét megnősültem. Beleségem leánykori nevén Molnár Erzsébet tanítónő, aki itt, Kutason az általános iskolában tanít. Igen nagy lett az örömnk, amikor 1973 - ban leánygyermekünk született, ki az Ágota nevet viseli. Lehet-e nagyobb öröm és boldogság, mintha gyermek érkezik egy családba s főleg olyanba, mint a miénk, ahová nagyon, de nagyon vártuk a gyermeket. Hiszen nagyapám, de édesapám is gyermekpárti volt, amiről már korábban beszéltem. Talán én sem " egyke " lettem volna, ha édesapám oly fiatalon meg nem hal. Bizonyos, hogy életem is másként alakulhatott volna.

De az élet nemcsak verőfényes napsütésből áll, néha be is borul. Így volt ez nálunk is, amikor édesanyám megbetegedett s súlyos, gyógyíthatatlan betegsége következtében 1976 márciusában ő is elment a minden élők útján, végleg itthagya bennünket.

Fájt, nagyon fájt az ő halála. Tisztességgel eltemettük, meggyászoltuk. De emléke itt áll közöttünk csakugy, mint őseimé. Néha előkerülnek a megsárgult fényképek s ilyenkor kisleányomnak beszélünk rólok, hogy ő is ismerje meg családunk történetét. Mert a gyermekek részére szükségesnek érzem, hogy megismerje családja történetét, mint-hogy a fiataloknak-idősebbeknek ismerniök kell népünk, nemzetünk történetét. Csak így láthat világosabban, tisztábban s tud majd annak idején értékitéletet is mondani.

Az élet nem állhat meg, az megy tovább. Feleségemmel együtt naponta végezzük munkánkat munkahelyünkön, kisleányunk az iskolában. De a napi hivatalos munkaidőn túl sem tétlenkedünk. Ugy igyekszünk szabóidőnköt beosztani, hogy jusson idő a pihenésre, szórakozásra, de egy kis külön munkára is.

Már korábban említettem, hogy kora ifjúságomtól kezdve szerettem a mezőgazdaságot. Szerettem és ma is szeretem az ujat, a korszerűt. Szívesen kísérletezek a vállalatok kockázatát is. Mindenekelőtt saját magammal, mert így csak magamnak tartozom felelősséggel s számadással. Így tettem annak idején is, amikor elhatároztam, lakásomnál lévő telken paradicsomot fogok termelni. Az volt az elképzelésem s a szándékom, hogy bebizonyítsam, nemcsak Kecskemét és Hatvan környék~~ne~~ alkalmas nagyobb hozamu paradicsom termelésre, hanem Kutas, illetve Somogy megye egy része is. Természetesen kellő ismeret birtokában keztem el ezt a munkát, melyet siker koronázott. Bebizonyítottam, hogy nem néhány négyszögölön, hanem holdnyi területen is lehet termelni. A hozam nálam közel hárszorosa volt, mint az országos átlag. Neves szakemberek is csodálkozva nézték s látták helyszínen az eredményeket, melyek igazolták, hogy nagy jövő áll még mezőgazdaságunk előtt, ha megfelelőek az agrotechnikai, agrobiológiai eljárások s nem hagyjuk figyelmen kívül azt a tényezőt sem, hogy az időjárást nem lehet, nem is szabad teljesen figyelmen kívül hagyni. Különösképpen azt sem, hogy még optimális időjárás esetén is döntő tényező az emberi munkaerő, melyet ma még minden esetben a gép sem tud helyettesíteni.

Valahogy ezekkel a gondolatokkal fejezte be mondanivalóját Héjjas Ferenc agrármérnök.

Ha valakinek, úgy nekem is, ezen sorok írójának alkalman volt több mint negyven éven át figyelemmel kísérni egy somogyi parasztcsalád küzdelmes, nem egyszer gyötrelmes, ellentmondásoktól terhes életét. Természetesen más az, amit külső szemlélő néz és lát, és más az, amit egy ilyen család átélt évtizedek, sőt emberöltők során. Mert mindaz, amit ~~külső szemlélő néz és lát~~ ezeken az oldalakon lejegyeztem, nemcsak

egy család története, így nemzetünk, népünk történetének is egy része. Igaz, hogy egy csepp vízben benne van a tenger, néha egy család életében - mégha tulzó is a fogalmazás - egy nemzet bizonyos korának az élete.

Ilyen volt a Héjjas családe a Somogy megyei Kutas községben több mint 120 esztendőn át, melyet a ma élő Héjjas Ferenc családfő elmondása alapján lejegyzett az utókor számára a késői krónikás:

Pécs, 1982 nyarán

Kiss József

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b. I.6.

7633